

146288

T.C
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NÂBÎ DÎVÂNINDA TEŞBİH UNSURU OLARAK ÇİÇEKLER
YÜKSEK LİSANS

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cihan OKUYUCU

146288

Hazırlayan
Esra ÖNER

İstanbul, 2004

FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

10.11.2007

Enstitümüz Türk Dil ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden Esra ÖNER numaralı Esra ÖNER'in hazırlayarak Enstitümüze teslim ettiği "Nabî Dîvânında Resbîh Ussur-u Olarak Çizimler" adlı tezi, tez jüri üyeleri huzurunda 60 dakika süre ile savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında, oybirliği (*) ile kabul (**) kararı verilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Çiğdem Okuyucu (Tez Danışmanı)

Üye Yrd. Doç. Dr. Yusuf Çetindag (İlgili Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

Üye Prof. Dr. Mehmet İpeki (Anabilim Dalı Dışından/ Başka Bir Üniversite Öğretim Üyesi)

* oybirliği / oyçokluğu el ile yazılacaktır.

** kabul / red ve düzeltme el ile yazılacaktır.

ÖZET

Esra Öner

Ekim 2004

KONU: NÂBÎ DÎVÂNI'NDA TEŞBİH UNSURU OLARAK ÇİÇEKLER

Biz bu çalışmamızda Divan edebiyatının önemli ve güçlü isimlerinden biri olan Nâbî'yi ve konu olarak da Nâbî Dîvânı'nda teşbih unsuru olarak çiçekleri işledik.

Çalışmamızı 7 ana başlık altında topladık. Nâbî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verdikten ve genel bir girişin ardından çalışmamızın birinci bölümünü güle, ikinci bölümünü goncaya, üçüncü bölümünü sümbüle, dördüncü bölümünü lâleye, beşinci bölümünü nergise, altıncı bölümünü yasemine ve son olarak da yedinci bölümünü adı geçen diğer çiçeklere ayırdık.

Çalışmamızda, adı geçen çiçeklerin şairin hayal dünyasındaki karşılıklarını tespit etmeye ve ne tür benzetmelere konu olduklarını belirlemeye çalıştık.

Çalışmamızın en sonunda ise faydalandığımız kaynakları verdik.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, gül, gonca, sümbül, lâle.

ABSTRACT**Esra Öner****October 2004****SUBJECT: THE USE OF FLOWERS AS METAPHORS IN NÂBÎ' S
DÍVAN**

In this thesis we've studied Nâbî, an important and strong name of the Classical Ottoman Poetry and as a subject, the flowers as a metaphors in his divan.

We've seperated our study in seven parts. After giving a short information about Nâbî and his works, the first part of our study was given to rose, the second part to bud, third part to hyacinth, fourth part to tulip, fifth part to narcissus, sixth part to jasmine. And as a last part of the study, seventh parth was given to the other flowers mentioned.

In our study, we tried to determine the meaning of flowers in poet's imagination and to define what sort of metaphors they were used in.

At the and of the study, we gave the references.

Key Words: Nâbî, rose, bud, hyacinth, tulip

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

A. NÂBÎ ve DÎVÂNÎ	5
B. NÂBÎ DÎVÂNÎ' NDA ÇİÇEKLER	8

ÇİÇEK ÇEŞİTLERİ

A. UMUMÎ OLARAK GÜL.....	10
B. GÜL İLE İLGİLİ BENZETMELER	14
B.1 Renk Bakımından Benzetildiği Unsurlar.....	14
B.1.1 Sevgilinin Güzellik Unsurları	14
a- Sevgilinin Yanağı	14
b- Sevgilinin Yüzü	15
c- Sevgilinin Dudağı	18
B.1.2 Bâde, Sâgar, Piyâle, Mey	19
B.1.3 Gülün Renk Bakımından Benzetildiği Unsurlar	
a- Gül – Şafak	21
b- Gül – Gözyaşı	22
c- Gül –Ateş	22
B.2 Koku Bakımından Benzetildiği ve İlgili Kurulduğu Unsurlar.....	24

B.2.1 Sevgilinin Saçı	25
B.2.2.Nesîm –Gül Kokusu	25
B.3 Şekil Bakımından Benzetildiği ve İlgi Kurulduğu Unsurlar.....	27
B.3.1 Gül Yara (Dağ)	27
B.3.2 Gül- Hurşit	28
B.3.3 Gül- Pistân	28
B.3.4 Gül- Mecmuâ	29
B.3.5. Gül- Mangal	29
B.3.6 Gül- Nal İzi	29
B.3.7 Gül- Pirehen (Gömlek)	30
B.3.8. Gül- Dâmen	31
B.3.9 Gül- Destâr	32
B.3.10 Gül- Kulak	33
B.4 Gülün Benzetildiği Diğer Unsurlar	34
B.4.1 Gül- Sevgili	34
B.4.2 Gül- Murâd	36
B.4.3. Gül- Emel Bağı	38
B.4.4 Gül- İkbâl	38
B.4.5 Gül- Esrar	38
B.4.6 Gül- Vücut	39
B.4.7 Gül- Bahş	39
B.4.8 Gül- Peygamber –Ehl-i Beyt	39
B.4.9 Gül- Cennet (Bihîşt)	40
B.4.10 Gül- Cömertlik (Cûd, Kerîm).....	40
B.4.11 Gül- Tevâzu	41
B.4.12 Gül- Mesîh	42
B.4.13 Gül- Sofu	42
B.4.14 Gül- Pencere	43
B.4.15 Gül-Kumaş	43
B.4.16 Gül- Kevkeb	43

B.5 Gülün Etrafındaki Diğer Kavramlar	44
B.5.1 Gül- Bülbül	44
B.5.2 Gül- Şebnem	47
B.5.3 Gül- Diken	49
B.5.4 Gül- Berg	52
B.5.5 Fasl-1 Gül (Devr-i Gül)	53
B.5.6 Gül- Hazân Münasebeti	54

II. BÖLÜM

A. UMUMÎ OLARAK GONCA	55
B. GONCANIN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU UNSURLAR.....	57
B.1 Gonca- Sevgili	57
B.2 Gonca- Leb-Dehen	58
B.3 Gonca- Yanak	61
B.4 Gonca- Câm (Kadeh)	61
B.5 Gonca- Destâr	62
B.6 Gonca- Mîcmer	63
B.7 Gonca- Dil (Gönül)	63
B.8 Gonca- Pirehen (Gömlek)	63
B.9 Gonca- Yastık	64
B.10 Gonca- İnsan	64
B.11 Gonca- Veled	65
B.12 Gonca- Hilâl	65
B.13 Gonca- Maksut	66
B.14 Gonca- Emel	66
B.15 Gonca- Ayet	67
B.16 Gonca- Zeâmet	67
B.17 Gonca- Kağıt Emîni	68
B.18 Gonca- Sıkıntı (Eziyet) Çekme	68

B.19 Gonca- Diken Múnasebeti	68
------------------------------------	----

III. BÖLÜM

A. UMUMÎ OLARAK SÜMBÜL	70
B. SÜMBÜLÜN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU UNSURLAR.....	73
B.1 Sümbül- Kâkül (Zülf)	73
B.2 Sümbül- Dûd (Duman)	73
B.3 Sümbül- Hat	74
B.4 Sümbül- Odun	74
B.5 Sümbül- Beyit	75
B.6 Sümbül- Tuğra	75
B.7 Sümbül- Edep Kokusu	75
B.8 Sümbül- Piyaz	76
B.9 Sümbül- Jâle	77

IV. BÖLÜM

A. UMUMÎ OLARAK LÂLE	78
B. LÂLE İLE İLGİLİ BENZETMELER	81
B.1 Lâle- Dağ (Yara)	81
B.2 Lâle- Yanak	82
B.3 Lâle- Hâven	83
B.4 Lâle- Ateş	83

V. BÖLÜM

A.UMUMÎ OLARAK NERGİS	84
B. NERGİS İLE İLGİLİ BENZETMELER.....	86

B.1 Nergis- Dîde (Göz)	86
B.2 Nergis- Kefen	87
B.3 Nergis- Beyaz Sayfa	87
B.4 Nergis- Piyaz	88

VI. BÖLÜM

A. UMUMÎ OLARAK YASEMİN	89
B. YASEMİN İLE İLGİLİ BENZETMELER	91
B.1 Yasemin- Yüz	91
B.2 Yasemin- Dendân	92
B.3 Yasemin- Zülf	92

VII. BÖLÜM

ADI GEÇEN DİĞER ÇİÇEKLER	93
1. Nîlûfer	93
2. Benefşe	94
3. Sûsen	94
4. Erguvan	95
5. Nesteren	95
6. Zambak – Nesrîn	96
7. Karanfil	96

SONUÇ	97
-------------	----

KAYNAKÇA	100
----------------	-----

EKLER

KISALTMALAR

c.	: Cilt
G.	: Gazel
K.	: Kaside
R.	: Rubai
s.	: Sayı
a.g.e	: Adı Geçen Eser
bkz.	: Bakınız
haz.	: Hazırlayan
M.	: Mesnevi
MFR.	: Müfredat
MRB.	: Murabba
MTL.	: El- Metali
THMS	: Tahmis
TRH.	: Tarih

ÖNSÖZ

Asırlar önce başlamış edebiyat serüvenimizin uzun soluklu, güçlü, verimli ve oldukça renkli bir dönemidir Dîvan Edebiyatımız ve Dîvan Şiirimiz. Altı yüzyılı aşan bir süre bir milletin nabzını tutmuş, edebî ruhunu, sanat telakkîsini ve estetik zevkini yansıtmıştır. Dîvan Şiirimiz üzerinde fırtınalar koparıla dursun, o bütün ihtişamı, zengin ve derin kaynakları, çeşit çeşit nazım şekilleri, kasideleri, âşıkâne gazelleri, mesnevîleri, dizi dizi terkîb-i bentleri, tarihleri, musammatları ile bütün varlığı ve heybeti ile önemi haiz bir yerde durmaktadır.

Dîvan Edebiyatımızı medeniyet âlemine büyük bir iftiharla sunabileceğimiz bir sanat mahsulü olarak görür Ali Nihat Tarlan. İnsan zekasının varabileceği son merhaledir. Arûz vezninin dar sahası içinde bu kadar çeşitli, renkli his ve heyecan sıkıştırılmıştır.

Evet, bir dönemde gücünü ve etkisini bütün varlığı ile hissettirmiş olan Dîvan Şiirini anlamak ve anlaşılır kılmak bu edebiyata, bu şiire gönlünü vermişlerin yerine getirmesi gereken bir borcudur.

Şairi ve şiiri en iyi anlamamanın yolu müellifin eserlerini tahlil ve şerhten geçiyor. Bu konuda farklı şairler üzerinde farklı şekillerde şerh çalışmaları yapılmıştır ve yapılmaktadır.

Bu hususla alakalı olarak biz, tezimizi her biri ayrı güzellikte, renkte ve kokuda bir çiçek olan dîvan şairlerimizden 17. Yüzyılda yaşamış, yaşadığı çağda yeni bir çığır açmış, ve farklı bir ekolün temsilcisi ve öncüsü olarak edebiyat tarihimizde haklı yerini bulmuş olan Nâbî 'yi ve konu olarak da Nâbî Dîvanı'nda teşbih unsuru olarak çiçekleri seçtik. Ve bu anlamda kısmî bir şerhe girmiş olduk.

Tezimizin hazırlık aşamasında her şeyden önce çiçeklerle alakalı kaynakları derlemeye, konuyla bağlantılı makaleleri ve eserleri okumaya ve bu konuda daha önce farklı şairler üzerinde yapılmış çalışmalarını incelemeye çalıştık. Bu anlamda, Nihat Öztoprak'ın hazırlamış olduğu "Hayretî Divanı'nda Bitkiler" adlı yüksek lisans tezi ve Nuray Kartal'ın " Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî, Nev'î, Yahya Bey Divanları'nda Bitkilere Dair Bazı Hususiyetler" adlı doktora tezi çalışması bizim tezimiz için ciddi anlamda örnek teşkil etti ve çalışmamıza yön verdi. Bunların yanında Rıdvan Özel'in "Nev'i Divanı'nda Nebatlar" adlı eseri, Ahmet Mermer'in "Taşlıcalı Yahya Bey Divanı'nda Nebatlar" adlı yüksek lisans tezi bu alandaki yapılmış diğer çalışmalardır.

Daha sonra tezimize tenkitli basımı yapılmış olan Nâbî Dîvânı'nda adı geçen bütün çiçekleri tek tek fişleyerek başladık. Beyitlerde bilinmeyen kelimelerin anlamını bulduktan, kabaca ve genel anlamı verdikten sonra, bütün bu fişlenmiş çiçekleri önce türlerine ve daha sonra kendi içerisinde benzetme unsurlarına göre bir takım gruplara ve sınıflara böldük. Tezimizi, çiçeklerin kültürümüzdeki yeri ve önemine dair genel bir girişten sonra VII ana bölüme ayırdık. İlk bölümde öncelikle kısaca Nâbî ve Dîvânı'ndan ardından Nâbî Dîvânı'nda çiçeklerden genel olarak bahsettikten sonra gülleri işledik. İkinci bölümde goncayı, üçüncü bölümde sümbül, dördüncü bölümde lâleyi, beşinci bölümde nergisi, altıncı bölümde semen/yasemini ve son olarak da VII. bölümde adı geçen diğer çiçekleri konu edindik. Her çiçek hakkında bölümlerin başında genel bir bilginin ardından daha sonra adı geçen çiçeklerle ilgili benzetmeleri konu edindik. Beyitleri açıklarken küllî bir mana değil, biz ilgilendiren kısmı ile yani çiçeklerin benzeme ya da benzetilme yönleri cihetiyle anlamlarını vermeye çalıştık.

Beyitlerin yazımında ve transkriptinde Ali Fuat Bilkan'ın hazırlamış olduğu tenkitli dîvanı esas aldık ve neşre bağlı kaldık.

Beyitleri nereden aldığımızı göstermek için de önce sayfa numarasını, sonra nazım şeklini ve numarasını, daha sonra da kaçınıcı beyit olduğunu belirttik.

Tezimizin sonuç bölümünün ardından kaynakçayı ve en son olarak da ekler bölümünde derleyebildiğimiz çiçek resimlerini verdik.

Bu çalışmayı yapmama imkan hazırlayan ve destekleriyle yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Cihan Okuyucu' ya teşekkürü büyük bir borç bilirim.

Esra Öner
İstanbul, 2004

GİRİŞ

Farsça'da *şükûfe*, Arapça'da *zehr*, *zehre* anlamına gelen çiçek yeryüzünü , özellikle baharın gelmesi ile birlikte zînetlendiren , renklendiren en büyük süs olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Bin bir renk ve çeşidiyle çiçekler zemini şenlendirmekte bütün güzelliklerini, renk ve kokularını teşhir ederek insanların nazar-ı dikkatini celb etmektedirler.

İnsanın tabiatta en fazla meşgul olduğu , ilgi ve alakasını en fazla celb eden nebatlar arasında en önlere hatta diyebiliriz ki birinci sırada incelikleri, zarafetleri ve tarâvetleri ile çiçeklerler vardır.

Her biri ayrı renkte, kokuda , güzellikte, hoşlukta, tazelikte olan çiçekler hemen her insanın öyle ya da böyle ilgi alanına girmiş ve bir şekilde insanların hayatının vazgeçil(e)mez parçaları haline gelmiştir. Her biri eşsiz bir güzelliğe sahip bu çiçekler, uzun yıllar hatta asırlar insanoğlunun his ve düşüncelerini süslemiş ve onları ifadede önemi tartışılmaz bir yere sahip olmuştur.

Çiçek ve çiçek kültürünün bizdeki yeri oldukça büyük. Çok da uzak olmayan bir geçmişe kadar hep doğayla, tabiatla iç içe ve tabiattaki bütün güzelliklerle hembâl olmuş insanımızın zihninde, gönlünde, literatüründe farklı bir şey olması da beklenemezdi zaten.

Doğayla, canlılarla, bitkilerle ve özelde çiçeklerle olan bağ o kadar sıkı ve güçlüydü ki bunun tabîî sonucu olarak bu çiçekler bizim edebiyatımız oldular, şiirimiz oldular, çinimiz, mimarimiz, sanatımız oldular. Minyatürümüze girdiler, tezhibimize girdiler. Öyle ki tezhibin stilize edilmiş çiçeklerin sanatı

olduğunu söyler Beşir Ayvazoğlu Güller Kitabı¹ adlı değerli çalışmasında. Hat sanatının, ebru sanatının vazgeçilmezi oldular. Bu çiçekler, atasözlerimizde, deyimlerimizde, manilerimizde, şarkılarımızda, türkülerimizde boy gösterdiler; hayatlarına ve canlılıklarına canlılık kattılar. Eserlerimize, kitaplarımıza isim oldular. Peyzajda kullanıldılar, resim oldular ve duvarlarımızda yerlerini aldılar. Elbiselerimizi kıyafetlerimizi daha şık ve zarif hale getirdiler. Evlerimizin en güzel köşesi hep onlara ait oldu. Hayalleri, düşünceleri süslediler. Bugün belki pek çoğumuzun adı oldular... bu çiçekleri çok sevmiş olacağız ki onları çocuklarımıza isim yaptık. Gül dedik. Gülşahlar, Gülizarlar, Gülhanlar, Gülşenler, Gülistanlar, Gülendamlar ... vs. oldular. Sadece bunlar mı? Nesrin'i, Nergis'i, Gonca'sı Lâle'si, Nilüfer'i, Yasemin'i Fulya'sı, Menekşe'si, Manolya'sı, Papatya'sı, Çiğdem'i ile isimlerimize renk ve güzellik kattılar.

Doğu'nun ve Batı'nın hükümdarı olan Fatih'in eşlerinden birinin adı Gülşah, birinin Gülbahar, birinin de Çiçek'tir. Fatih İstanbul'un fethinin ardından Bizanslı kızların çiçek yağmuru altında şehre girmiştir². Ve yine Fatih'in farklı yüz yıllarda farklı nakkaşlar tarafından gül koklarken yapılmış minyatürleri vardır. Saltanatı boyunca fetihten fethine koşmuş, eline çiçekten çok kılıç yakışması düşünülen Fatih'in bu minyatürleri oldukça manidardır.

Duygu ve düşüncelerin ifadesinde ise çiçeklerin çok ayrı bir yeri vardır. İnsanlar anlatamadıklarını, anlatmaya güç yetiremediklerini ifade sadedinde çiçeklere başvurmuşlar. Her çiçeğe başka başka anlamlar yüklemişler, gizli manalar atfetmişler. Kelimelerin, cümlelerin kifayetsiz kaldığı yerlerde çiçekler hisleri belki bir çift sözden çok daha iyi ve çok daha etkili bir şekilde anlatmıştır. XIX. Yüz yılda *Lisâni'l-Ezhâr* adlı bir eser kaleme alınmıştır. Çiçekler hal diliyle aslında pek çok şey anlatmaktadır. "Meselâ Şark'ta Hz. Muhammed'in cennet çiçeklerinin ulusu beyi 'seyyidü'l-ehzârü'l-cenne diye tavsif ettiği ve Fransızların 'reine des fleurs = rose des fleurs = çiçekler kraliçesi' ünvanını verdikleri 'gül'

¹ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, İstanbul, 1996, s. 15.

² Gürkan Ceylan, *Osmanlı'dan Günümüze Dört Gözde Çiçek: Güller, Karanfiller, Lâleler, Sümbüller*, İstanbul, 1999, s.26.

güzellik manasını, bizim ‘sad-berg’ ve Latinlerin ‘roza-santifulya’ diye adlandırdıkları ‘yüz yapraklı gül’ sabit olmayan bir aşkı, muhtelif mevsimlerde açan ‘yediveren gülü’ daima yeni bir güzellik manasını, ‘sarı gül’ sadakatsizliği, her millette olduğu gibi Fransızlarda da ‘gül-gonca’ genç bir kızı ifade ediyor ³.” Bunların yanında akasya çiçeği incelik ve zarafeti, kamelya sebat ve devamı, sardunya rüchaniyeti, sarmaşık yaprağı dostluğu, susam çiçeği sağlığı, yonca hayatı, nergis de aldatıcı bir ümidi göstermektedir⁴. Sarmaşık dostluğu, zambak saflığı, papatya ise masumiyeti ifade etmektedir⁵.

Farklı milletler de yine pek çoğu ortak olmakla birlikte çiçeklere farklı anlamlar yüklemişlerdir. Eski Yunanlılar gülü sükutun timsali gibi telakkî ediyorlardı⁶. Yine Romalılar bekâreti başında bir gül tacı bulunan bir genç suretinde tasvir ediyorlardı⁷.

Bunların yanında çiçekler en güzel aşk ve sevgi sözlerinin de kaynağı olmuşlardır. En ince ve hissi duygular sevgiliye çiçek diliyle anlatılmıştır. Sesi çağları delip gelen Nedim sevgilisine bakın nasıl da seslenmektedir:

“Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre mutadım
Seni ey gül sever canım ki cânâne hitabımsın”

Bugün yine günümüz şarkılarının ve modern şiirinin de önemli imgesi durumundadır çiçekler.

“Yarin dudağından getirilmiş bir katre alevdir bu karanfil”

Ahmet Haşim ise bu mısraında karanfili yarin dudağından getirilmiş bir alev olarak telakki etmektedir.

³ *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste* (Haz. Hikmet Polat), İstanbul, 2001, s.54

⁴ Cevat Rüştü, a.g.e., s. 55-56

⁵ Cevat Rüştü, a.g.e., s. 58, s.60

⁶ Cevat Rüştü, a.g.e,s. 127

⁷ Cevat Rüştü, a.g.e, s.129

Doğaya, tabiata çok yakın, onunla iç içe bir millet olduğumuzu söylemiştik. Tabiatla olan bu sıkı birlikteliğin sonucu olarak kültürümüzde bahçe hatırı sayılır bir yere sahip. Ayvazoğlu'nun Güller Kitabı'ndan alıntılarımızı aşağıdaki kısım bahçenin, eski bahçelerin yerini ve güzelliğini fazlasıyla anlatmakta:

Eski İslam şehirlerinde ağaçlarla ve çiçeklerle dolu bahçesi bulunmayan bir ev düşünülemezdi. Her müslüman şehirli bahçe ve çiçek meraklıydı. Evlerin bahçe olarak düzenlenmiş, ortalarında havuz bulunan birer iç avlusu bulunurdu. Ev bu avluyu çevreleyen yapı bölümlerinden oluşuyordu. Birbirini kesen yolları, çimenleri, ağaçları oturma yerleri, havuzları hatta tavus kuşları, evcilleştirilmiş güvercinleri, kuğuları ve ördekleriyle adeta küçük birer park olan bu avlular simetrik bir biçimde düzenlenir ve havuz, içine yansıyan ağaçları, çiçekleri ve yapıyı simetrik bir biçimde çoğaltırdı. Bir çok şair bu bahçelerin güzelliklerini şiirlerinde coşkulu bir dille tasvir etmişlerdir. Çok zaman sümbül, şakayık yahut lâlelerden çimen üzerine rahatça okunabilen beyitler yazılırdı. Nergisler, menekşeler, karanfiller , şebboylar, sûsenler; kısacası her evin ortasında adeta minyatür bir cennet...(1996:50).

Söz konusu edilen bu mekanlar hayatımızdan çekileli epey zaman oldu. Günümüzde bu standartta evlere rastlamak neredeyse imkansız. Tasvir edilen bahçeler ise belki bir elin parmağını geçmez. Tabiattan adım adım koparak, günümüzde ise kentleşme ve yazık ki betonlaşma sonucu dört duvar arasında mahkum kalan insan kaybettiği bu büyüklü ve sıcak yerlerin, bahçenin, toprağın, çiçeğin, cıvı cıvı renklerin, yeşilliğin daha doğrusu bunlarla birlikte olmanın özlemini yitirmemiş olacak ki bu gün hala pek çoğumuzun balkonunu, pencere önlerini ve kenarlarını, teras katlarını, evlerin içini küçük birer çiçek bahçesi olarak görmek mümkündür.

Çiçeklerin bugün bizdeki yerinin büyüklüğünü anlamak için internette arama motorlarına 'çiçek' ya da özelden herhangi bir çiçek adı yazmak karşımıza çıkacak veriler açısından oldukça kafi sanırız.

I. BÖLÜM

A . NÂBÎ ve DÎVÂNİ

XVII. yüzyıl Türk edebiyatı şairlerinden Nâbî, 1642 yılında eski adı Ruhâ olan Urfa' da doğmuştur. Urfa'daki hayatı ve gençlik dönemi hakkında çok fazla bilginin olmadığı Nâbî'nin gençlik döneminde ciddi bir eğitim aldığı sanılmaktadır. Ömrünün büyük bir kısmını İstanbul saray çevresinde ve Halep'te geçiren şair, son yıllarında yine İstanbul'a dönmüş ve 1712 yılında burada vefat etmiştir. Şairin hayatı hakkında bir çok çalışma mevcut olduğu için biz tezimizle daha ilgili bulduğumuz edebî şahsiyetini kısaca özetlemek istiyoruz..

XVII. yüzyıl genel anlamda Osmanlı devletinin çöküşe doğru hızlı bir şekilde yol aldığı asır olmasına rağmen, sanat ve edebiyatta gelişmenin, olgunlaşmanın önceki yüzyıllardan hiç de geride kalmadığı bir dönemdir. Bu yüzyıl gerek Divan edebiyatı gerekse Halk edebiyatı bakımından zengin bir dönem sayılır. On yedinci yüzyıl Osmanlı şairlerinin artık İran şairlerine meydan okudukları bir asırdır.

Böyle bir dönemde bu yüzyılın ünlü şairlerinden olan Nâbî 'hikemî tarzın öncüsü' olarak kabul edilmektedir. Nâbî 'yi ayrıcalıklı kılan da devri için oldukça orijinal özellikler taşıyan hakîmâne söyleyiş tarzıdır. Edebiyat tarihçilerinin hikemiyat diye adlandırdıkları tefekkür ve hikmete yönelik şiir tarzını genellikle öğüt ve nasihat ifade eden âyet ve hadisler, sosyal ve siyâsî olayların bilgece bir biçimde formüle edilmesi halkın dilinde söylene söylene klişeleşmiş ve onun hayat anlayışını yansıtan atasözleri ve deyimler, insanların hafızasında canlı bir tablo gibi yaşayan âdet ve geleneklerin gerçek hayata yansımaları, ahlâkî ve tasavvûfî bir takım

kavramların öğüt verici tarzda işlenerek insanlar arasında oluşturduğu anlayış birliği gibi konular teşkil eder.

Nâbî, Divan edebiyatının öteden beri süregelen coşkunu ve kendine özgü akışını düşünce ve hikmet istikametine yönlendirmiştir. Nâbî şiirinin etkisi on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın bir çok şairinin divanında çoklukla görülmüş ve sanat anlayışlarına gözle görülür ölçüde yansımıştır. Hikemiyat tarzı şiirin yaygınlık kazanmasında ise Osmanlı devletinin gerilemesi ve çökmesiyle, içinde bulunulan siyâsî ve sosyal şartların rolü büyüktür.

Divan şiirinde hikemiyatın ilk örneklerine Necâfî, Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî gibi büyük sanatkârların şiirlerinde rastlarız. Hikemî tarz şairleri hakikat ve hikmeti salt olarak sanat anlayışlarının eksenine yerleştirirken şiirde lafzın ve söz sanatlarının geri plana itilmesi gerektiği görüşünde değildirlere. Ancak şiir anlayışlarının nirengi noktasını hakikati dile getirme uğruna söz konusu mana ve hikmet oluşturduğu için Divan şiirinin diğer zirve şairlerine nazaran lafzı ve söz sanatlarını ihmal ettikleri söylenebilir.

Şiirlerinde gönlü her zaman manâdan yana olan Nâbî bunu manâ redifli gazelinde şiirin dış yapısını azîz iç yapısını da en azîz olarak vasıflandırarak ve sûrete cilâ verenin, sûreti ortaya çıkaranın da yine manâ olduğunu belirterek ifade eder. Şiirde önceliği manaya verdiği için sade bir dil taraftarı olan Nâbî Sâib-i Tebrîzî, Molla Câmî, Şevket-i Buhârî gibi İran şairlerinden etkilendiği gibi öncülük ettiği yoldan da Sâbit, Seyyid Vehbî, Sâmi, Çelebizâde Âsım , Koca Ragıp Paşa, Sünbülzâde Vehbî, Hâmî gibi devrinin önde gelen şairleri gitmiştir.

Nâbî'nin 6'sı manzum olmak üzere toplam 10 eseri bulunmaktadır.

Manzum eserleri;

- Hayriyye
- Tercüme-i Hadîs-i Erba'ın
- Hayr-âbâd

- Sûr-nâme
- Farsça Dîvânçe
- Türkçe Dîvân

Mensur Eserleri;

- Fetih-nâme-i Kamanîçe
- Tuhfetü'l Hameyn
- Zeyl-i Siyer-i Veysî
- Münşe'ât

şeklindedir.

Bizim çalışmamızı ilgilendiren ve aynı zamandan çalışmamızın ana kaynağı olan Nâbî'nin Türkçe Dîvân'ının Bulak'ta ve İstanbul'da olmak üzere eski harflerle iki baskısı yapılmıştır. Nâbî Dîvânı nüshalarının en eski tarihli İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu nüsha şair hayatta iken 1696 yılında istinsah edilmiştir. Şiir sayısı ve nitelik olarak en mükemmel nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır.

Nâbî'nin Türkçe Dîvân'ının yeni harfli karşılaştırmalı tam neşri Ali Fuat Bilkan tarafından 1997'de yapılmıştır. Bu neşre göre divanda 888 gazel, 218 rubâ'î, 186 muammâ, 156 tarih, 114 kıt'a, 74 müfred, 61 matla, 30 lugaz, 29 kaside, 10 mesnevi, 5 tahmîs ve 1 terkîb-i bend bulunmaktadır. Nâbî'nin kasideleri oldukça uzundur. Gazeller bölümünde ise kafiye harflerinin değişmesiyle birlikte araya rubâî yazılması da Nâbî'ye has bir özelliktir.

Nâbî hakkında söylenecekler elbette bu kadarla sınırlı değildir. Fakat bizim asıl meselemiz bu olmadığı için kaynaklarda zaten detaylı bir şekilde bütün yönleri ile ele alınmış ve incelenmiş olan Nâbî'yi çok genel ve özet olarak vermeye çalıştık.

B. NÂBÎ DÎVANI'NDA ÇİÇEKLER

Hayal dünyasına çiçekleri konuk etmemiş şair yoktur diyebiliriz. Hemen her çiçek pek çok şairin hayal ve düşünce dünyasına girmiş ve şairlerin güzide mısralarını süslemişler, zenginleştirmişlerdir.

Nâbî Dîvanı'nda çiçekler oldukça geniş ve ciddi bir yer tutmaktadır. Şairin farklı hayallerle farklı benzetmeler üzerine en çok kullandığı çiçeklerin başında 'gül' gelmektedir. Daha sonra bunu sayı ve ehemmiyet sırasına göre gonca, sümbül, lâle, nergis, yasemin ve diğerleri izlemektedir. Dîvan' da toplam 16 çiçek adı zikredilmiştir. Fakat bu çiçeklerden bazısı bir beyitte bazısı birkaç beyitte geçmektedir. Çiçeklerin hepsi aynı ağırlıkta ve sıklıkta kullanılmamıştır. Genel anlamda 'çiçek' kelimesi hiç kullanılmamış, 'ezhâr 'beş kere, 'şükûfe' de altı kere zikredilmiştir. Çiçeklerden gülнар ve şebboy için yazılmış birer lugaz mevcuttur. Çiçekler diğer nazım şekillerine nazaran en çok gazellerde benzetme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu sırası ile kasideler, mesnevi, tarih ve diğer nazım şekilleri takip etmektedir. Çiçekler, gazellerde en çok sevgili ve sevgiliye ait hususiyetlerde benzetme unsuru olarak, kasidelerde ise kasidenin ithaf olunduğu kişi üzerinde bir takım benzetmelere konu olarak kullanılmıştır.

Şairin hayal dünyasında çiçekler oldukça zengin olduğu gibi çiçeklerin hep birlikte anıla geldiği ve onun tamamlayıcı unsurları olan bağ, bahçe, çemen, gülistan, gülzâr, nesîm , sabah rüzgarı, hazan gibi unsurlar da çiçeklerle birlikte oldukça fazla kullanılmıştır. Bağ, bahçe, çemen çiçeklerin mekanı ve karargâhıdır. Nesîm ya da bâd-ı sabâ ise sabah vaktinde çiçekleri açarak kokularını yayan ve dağıtandır. Hazan yani sonbahar rüzgarı ise çiçeklerin perişan olmalarına ve dağılmalarına sebep olmaktadır.

Aşağıdaki, Teberdâr Muhammed Paşa için yazılmış kasideden seçtiğimiz beyitte şehzâde dolaşmaya çıkmış ve basiretli gözlerini *şükûfe* seyrine açmıştır:

Çıkmiş meger ki seyre o şehzâde-i cihân
Açmış şükûfe seyrine çeşm-i başireti

121 / K.16 –58

Nesîm, bâd, nesîm-i subh, nesîm-i bahar, bâd-ı sabâ'nın klasik şiirimizde çiçeklerle birlikte sıkça kullanılan kavramlar olduğunu belirttik. Sabah rüzgarı dediğimiz nesîm-i subh ya da bâd-ı sabâ çiçeklerin açmasına, açılmasına vesile olur. Onların güzel kokularını taşır. Aşağıda ise gül bahçesine bayram sabahı büyük bir neşe ve sevinçle gelen bahar rüzgarı çiçeklerle tokalaşmakta, el sıkışmaktadır:

Sabah-ı 'ıd gelüp gülşene meserret ile
İder muşafâha ezhâr ile nesîm-i bahâr

65 / K.10 – 10

Bahar rüzgarının çiçeklerle tokalaşması onların arasında eserek, onların açılmasını sağlamasını sağlayarak kokularını yaymasıdır.

Bahar çiçeklerin bütün güzelliklerini giyerek arz-ı endâm ettikleri mevsimdir. Ağaçlar, çiçekler, kuşlar, böcekler baharın habercisi ve müjdecisidir. Baharla birlikte ağaçlardaki, çiçeklerdeki değişim ve bülbüldeki coşku bayram yerini andırır. Bayram ve bahar bir dal üzerindeki iki kat çiçek olarak telakkî edilmiştir.

Degül mi şun' - ı dü-bâlâ ki bir nihâl üzre
İki şükûfe bitürdi ki nâmı 'ıd u bahâr

64 / K.10 – 5

ÇİÇEK ÇEŞİTLERİ

A. UMÛMÎ OLARAK GÛL

Çiçeklerin şahı, çiçeklerin sultanı, çiçeklerin kraliçesi olan gül Nâbî Dîvanı'nda ve belki daha pek çok şairin divanında en fazla işlenmiş çiçektir. Şiirlerinde gülü benzetme unsuru olarak kullanmamış şair herhalde yoktur.

Üzerinde en fazla efsanelerin üretildiği ve işlene işlene binbir hayale konu olmuş nadir bir çiçektir gül. Gül ile birlikte farklı gül çeşitleri de benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Örneğin sıkça zikredilen Sad-berg gülleri sarı güllerin tenevvüü ve melezişmesiyle meydana gelmiştir⁸. Nesrin beyaz renkli bir güldür. Farsça'da gül-i sefid , İsfahan'da ise gül-i nesrîn denmektedir⁹. Nesteren ise sözlüklerde ağustos gülü, yaban gülü olarak geçmektedir.

Gül divanda çoğu zaman sevgilidir. Sevgilinin yanağı, ağzı , dudağı durumundadır. Bazen benzeyen bazen de kendisine benzetilendir. Rengi, şekli, kokusu dolayısı ile farklı teşbihlerde kullanılmıştır. Gül- bülbül, gül – diken, gül-şebnem, gül- sagâr (bâde, câm, mey) üzerinde en çok durulan ve sıkça kullanılan benzetmelerdir. Gülşen, gülistan, gülizar gibi adlarla anılan mekanlar gülün sadece kendine has olan karargâhıdır.

Gül- nesîm ilişkisi divanda oldukça sık işlenmiştir. Nesim aşığa gülden haber getirir, ya da kendisinin dileklerini güle iletir. Ağyara gül gibi açılan sevgilinin haberlerini aşığa nesim getirir:

⁸ Cevat Rüştlü, a.g.e., s. 121

⁹ Nuray Kartal, *Fuzulî, Bâkî, Hayâlî, Nev'î, Yahya Bey Divanlarında Nebatlar*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s.294

Açıldığım haber virür ağıyâra gül gibi
Her dem bize nesîm-i sebûk pâ gelür gider

624 / G. 219 -2

Bir başka beyitte ise daha farklı olarak gülün aşığa açılması sabadan gizlenir.
Çünkü o olan biten her şeyi çemen çemen gezerek anlatır:

Naql eyler âb u tâb ile tırmaz çemen çemen
Ey gül bana açılduğın bâd işitmesün

906 / G. 590 - 3

Gül' den elde edilen 'gül-şeker' adlı bir çeşit tatlı vardır. Bir beyitte buna işaret edilmektedir:

İrişdi zezeme-i müjde gûş-ı âfâka
Pür oldı gül-şeker –i şükr ile gelû-yı bilâd

98 / K. 14- 10

Gül, gül suyu dolayısıyla da farklı benzetmeler ve hayaller içerisinde kullanılmıştır. Sevgili yüzünün yansımasıyla ağyarın gözlerini gülsuyu şişesine çevirmiştir:

Ben esîr-i derd-i ser ammâ ruhun ' aksiyle sen
Dîde-i ağıyâr-ı mînâ-yı gül-âb itdün bu şeb

464 / G.15- 4

Gül düzgün ve uzun boyu ile de dikkat çekmekte ve diğer çiçeklerden ayrılmaktadır. Gonca halindeyken sıkı sıkı kapalı oluşu ve yavaş yavaş açılışı gülün nazlı oluşu, naz yapışı olarak değerlendirilir. Yine gonca halindeki gül tasavvûfi terminolojide vahdete, açılmış gül de kesrete karşılık gelmektedir. Gonca halindeki gül içinde sırlar saklamaktadır. Sırlar hazinesidir. Gülün açılması, açılıp şenlenmesi

yani gülmesi ise bambaşka bir şeydir. Gülün mevsimi bahardır ve baharın gelişiyle güller açılır; çimenler yeşerir insanlar evlerinden çıkarlar; kırlarda, bahçelerde gezerek dolaşarak eğlenirler, hoş vakit geçirirler, ferahlarlar. Bir anlamda baharın gelmesi ve güllerin açılması insanların da açılması, ferahlamasıdır.

Diken gülün ayrılmaz bir parçasıdır. Bülbül ise gülün vazgeçilmez ve dayanılmaz aşığı. Kapısının kulu kölesi. Gülün aşkıyla yanan, yakılan, kavru lan ama aşkından asla vazgeçemeyen ve bundan bir dem dür olmayan. Gül ve bülbül kadar sevdası dillere düşmüş bir ikili yoktur herhalde. Gül bülbülün yaşama ve var olma sebebi. En güzel nağmeleri, en güzel şakımaları hep uğruna yandığı gül için. Gül ise bu şiddetli sevdaya karşı çok zaman bîgâne. Acı çektirmekten, ıstırap vermekten memnun ve mesut.

Gül pek çok tamlama ve terkip içinde de kullanılmaktadır:

Gül-i handân, gül- endâm, gül-zâr, gül-sitân, gül-şen, gül-i câm, piyâle-i gül, sagâr-ı gül, nihâl-i gül, gül-fâm, bâde-i gülgûn, şâh-ı gül, gül-i ter, gül-i nev-rüste, gül-i nev-güşâd, gül- güşâ, gül- çîn, gül – geşt, gül- hadd, gül-tıynet, gül- ‘izâr, gül-i rûy, gül-çehre, gül-i ruhsâr, gül-bûse, mey-i gül-reng, gül-âb, gül-berg, gül-i nakş, fasl-ı gül, devr-i gül, gül-i destâr, gül-i bihişt, gül-i dağ, gül ü hâr, gül- i âteşîn, gül - bin, gül- i âl, gül-i rengîn , gül- i ümmîd, gül -i maksûd, gül - i arzu, gül -i hurşîd, gül-şeker, gül-i Mesîh, gül-i şâd-âb, gül-i esrâr, gül-i ikbâl, gül-nişan, gül-i ra’na , gül-i ahlâk, gül-i bahar, gül-âsâ, damen-i gül, bûy-ı verd.

Nâbî Dîvânı’nda gül redifli bir tane de gazel bulunmaktadır.

Gül tasavvufî ve dînî literatürde ilâhî güzelliği ve Hazreti Muhammed’i temsil etmektedir. Gülün kokusu Hazreti Muhammed’ in teridir. Hatta gülün Hazreti Muhammed’in terinden doğduğu rivayet edilir¹⁰. Peygamberi temsil etmesiyle güle bir kutsallık atfedilmiştir. Hazreti Peygamber de gülü ‘seyyidü’l-

¹⁰ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 92

ezhârü'l-cenne'¹¹, cennet çiçeklerinin ulusu diye tavsif ederek ona apayrı bir yer vermiştir.

Yine Hz. İbrahim'in içine atıldığı ateş onu yakmamış, ve gül bahçesine dönüşmüştür.

---

¹¹ Cevat Rüştü, a.g.e., s. 111

B.GÜL İLE İLGİLİ BENZETMELER

B. 1. RENK BAKIMINDAN BENZETİLDİĞİ UNSURLAR

B.1.1 Sevgilinin Güzellik Unsurları

a) Sevgilinin Yanağı

Sevgilinin yanağı her daim kırmızıdır. Gül de kırmızı renginden, yuvarlak şeklinden dolayı sevgilinin yanağına benzetilmiştir. Gül ile yanak arasında çokluk bakımından da münasebet vardır. İnsanın iki yanağı gülün de birden fazla yaprağı vardır¹².

Gül çiçeklerin en güzeli ve kıymetlisidir. Sevgili de en güzel ve en kıymetli olandır. Fakat gül yanaklı sevgili aşıklarını, düşünlerini görünce onlardan kaçar:

Üftâdesin görince kaçar gül- ‘izârumuz
Gelmez bizim hâzana muqabil bahârumuz

671 / G.285 – 1

Ay gibi parlak olan sevgilinin yanağına büyük bir incelikle gül denince, güle tasvir edilince sevgilinin alını utançtan dalga dalga kırışmaktadır:

‘İzârına o mehûñ gül disem letâfet ile
Cebîni mevc-zen-i çîn olur hâcâlet ile

962 / G.668 – 1

¹² Nihat Öztoprak, *Hayretî Divânı'nda Bitkiler*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986, s.81

Gül yanaklı sevgililerle bağda gül gezintisine, güller arasında dolaşmaya çıkmak ise en büyük zevktir :

Gül-çîn-i kâm odur var ise rûzgârda
Gül-geşt-i bâğ ide bir iki gül- 'izâr ile

1013 / G.738 - 4

Sevgili, ağyara eğlence meclisinde çerez olup, onunla vakit geçirip ona yüz verdiği için yanakları gül gibi kızarmıştır :

Kızarmış ruhları mânend-i gül şeftâlu virmekden
Bu gice nukl-ı bezm olmuş gibi ağyare besbelli

1082 / G.830 -4

b) Sevgilinin Yüzü

Sevgilinin yanağı gibi yüzü, çehresi de genel anlamda güle benzetilmiştir. Yüzün güle teşbihi yanak da olduğu gibi gülün kırmızı rengi ve şekli dolayısıyladır. Sevgilinin yüzü gül gibi narin ve tazedir.

Sevgilinin kırmızı yanağıyla, gülün kırmızı rengi arasında bir çekişme, yarış, kıskançlık ve birbirine özenme vardır. Yani kırmızı yanak ile gülün kırmızı rengi sürekli kıyas halindedirler. Beyitte gül sevgilinin kırmızı, al al olan yanakları karşısında kıskançlığından ötürü ateşlere düşmüştür:

Reşk-i ruh-ı âlünle gül âteşlere düşmüş
Mey hasret-i la'lûñle keş- â- keşlere düşmüş

708 / G. 337 - 1

Sevgilinin gül yüzünün hasreti aşğın gönlünde apaçık yer etmiştir ve net

bir şekilde görülmektedir. Öyle ki sevgilinin aksini parlatılmış, cilalanmış ayna bile gösteremez:

Şevk-i gül-i ruhsârũñ gönümde nümâyândur
Kim eyleyemez ‘aksin mir‘ât-ı cilâ-dâde

1052 / G. 791 – 5

Sevgilinin boyu servi gibidir hatta çok zaman serviden de uzun kabul edilir; yüzü ise gül gibidir. Servi boylu olan sevgili bağa gölgesini salsa yine dağ servisi olarak bilinen ve uzunluğu dolayısı ile sevgilinin boyuna teşbih edilen ar‘ar toprak olmakta yani yerle bir olmaktadır. Yine sevgilinin yüzünü gören güller de kıskançlıklarından ve kederlerinden yakalarını yırtmaktadırlar:

Serv- kıddüm sâye salsa bâğa ‘ar‘ar hâk olur
Reng-i ruhsârın görüp güller giribân –çâk olur

630 / G. 228 – 1

Gönlünü gül gibi olan sevgilinin ateşten yanağına bağlamış olanlar ola ki cehennemde yansa da külleri kırmızı olacaktır. Kül ise bilindiği üzere gri-siyah renklindedir:

Ol gülũñ ruhsâr-ı ateşnâkine dil-bend olan
Yansa da dûzağda farza sürh olur hâkisteri

129 / K.17 –7

Bahar gelince en büyük zevk ve eğlence kırlara çıkmak, dolaşmak, eğlenmek ve bin bir güzellikle dolu tabiatı seyr eylemektir. Fakat sevgilinin yüzünün ve hattının arzusu, gülleri ve çemeni seyretme isteğine galebe çalmaktadır:

hattũñ gönülde rağbet-i seyr-i çemen mi kor
Şevk-i ruhuñ. hevâ –yı gül ü nesteren mi kor

558 / G. 130 –1

Yine aynı mevzu ile alakalı olarak, sevgilinin gül yüzü ve hattı göntülde başka bir şey izleme arzusu bırakmamaktadır:

Yâ hayâl-i hat-ı sebzûñ yâ gül-i rûyuñdur
 ‘ Âlem-i dilde temâşâ-yı diger bilmezler

626 / G. 222 – 5

Sevgilinin yüzünün baharı arttıkça, yani kırmızılığı ziyadeleştikçe ışığı ile cihanı aydınlatan güneş bile utancından uzaktan dolanmaktadır. Sevgilinin yüzünün aydınlığı ile güneşin yaydığı ışık kıyaslanmakta ve güneş, sevgilinin yüzünün yanında zayıf kalmakta ve bu haliyle de utanç duymaktadır:

Nev-bahâr-ı rûhı buldukça terakkî o gülûñ
 Şerm ile mihr-i cihân- tâb uzağdan tolanur

509 / G. 69 / 6

Gül-i ra’na bir tarafı sarı bir tarafı kırmızı olan iki renkli bir güldür. Alemi aydınlatan ay yüzlü sevgilinin yüzü biri beyaz biri kırmızı iki gül gibidir. Dolayısıyla bu yüze gül-i ra’na demek iki açıdan, yani yüzünün bir tarafı ay gibi parlak,diğer tarafı da kırmızı olduğu için uygundur:

İki güldür yüzi ol mâh- rûy-ı ‘alem-efrûzuñ
 Bu ma’nâya gül-i ra’nâ dü vechile müsa‘iddür

514 / G.74 – 2

Sevgilinin yanağına ve yüzüne dair yapılmış teşbihler oldukça fazladır. Diğer benzetmeler için K.24 / 19, K.28 / 13, G.418 / 4, G.339 / 1, G.619 / 4, G.751 / 4, G.197 / 2, G.266 / 6, G.15 / 4, G.215 / 6, G. 626 / 3, G. 717 / 3, G.452 / 1, G. 722 / 5, MFR. 19 numaraları beyitlere bakılabilir.

c) Sevgilinin Dudağı:

Leb, dehen, la'l kelimeleri ve bunlar üzerine yapılan benzetmeler ile anılan sevgilinin dudağı, kırmızı rengi ve inceliğı dolayısı ile güle benzetilir. Daha çok sevgilinin gülüşü dolayısı ile anılmaktadır.

Sevgilinin 'gülüşe' izin vermesi, yani küçük bir tebessümü ile gül renkli dudakları görünecektir:

Vir handeye ruşsat leb-i gül-fâm görünsün

Kâm-ı dil-i rindân-ı mey-âşâm görünsün

983 / G.629 -1

Dudak, gül gibi gülüşlerle coşunca sevgilinin inci gibi dişleri ortaya çıkacaktır:

Gül gibi o leb ki hânde-cûş olmadadır

Emvâc-ı güherle pür-hurûş olmadadır

1187 / R. 56

Kalplerin cezbi sevgilinin suyundan, ışığından , parlaklığından değildir. Fakat onun gül renkli dudaklarının tesiri ise kalplerin cezbinde oldukça kuvvetlidir :

Âb u tâbından degüldür eylemek cez̄b-i kulûb

La'l-i gül-fâmı fakat te'sir-i hâssiyyetledür

596 / G. 180 – 5

Sevgilinin ağzının gül gibi öpücüğü için dua eden ağzını gül suyu ile yıkamış demektir. Sevgilinin sade dudaklarını ve ağzını anmak bile o kadar kıymetli ve değerli ki, ağız gül suyuyla yıkanmış oluyor:

Gül- bûse-i dehânun için eyleyen du'â

Ağzın ide meger ki gül-âb ile şüst ü şu

953 / G.656 – 4

Sevgilinin dudaklarının gül öpücüğü o kadar lezzetli ki, aşığı kendinden geçiriyor ve hatırandan çıkması da mümkün olmuyor:

Çıkar mı hatırumdan lezzet gül-bûse-i la' li

Nemek hakkın ferâmuş eyleyenler behremend olmaz

691 / G. 313 – 4

Sevgilinin dudaklarının vereceği gül gibi bir öpüctük de yarin zaten kırmızı olan yüzünün rengini daha da artıracaktır:

Gül- bûse reng-i rûyunı yârûñ füzûn ider

Meşhurdur ki bezl ile ni' met mezîd olur

622 / G. 215 - 6

Sevgilinin cismi o kadar nazik ve nâzenin ki daha dudağın gölgesi yüzüne düşmeden gül bûsenin yeri yüzünde görünür:

Cismi nazik ol kadar kim sâye-i leb düşmeden

Cây-ı gül-bûse döner rûyında derrâkilerle

997 / G.717 - 3

B.1.2 Bâde, Sâgar, Piyâle, Mey

Kadehin bilindiği gibi alt kısmı ince, üstü daha geniş ve yuvarlaktır. Gülün de dal kısmı daha ince ve üstü yuvarlaktır. Bâde güle kırmızı rengi ve şekli münasebeti ile benzetilmiştir. Hatta bâde deyince akla direkt olarak gül gelmektedir.

Bâde, mey içki meclislerinin, iştretin vazgeçilmez unsurudur. Sevgili de çok zaman bu içki meclislerinde bulunur ve ışığıyla meclisi aydınlatır. Gül gibi kadehler ise elden ele dolaşır:

Yâr meclisde gül-i câm elde bülbül nâlede
Vaktidür mestâne refât eylesin cûlâr yine

1042 / G. 776 – 2

İçki meclisinde gül renkli kadeh ve bir de hoş endamlı, şuh, güzel bir sevgili varsa kâfidir, artık başka günaha girmeye gerek yoktur:

Yâ bâde-i gül-fâm ola yâ şuh-ı hoş-endâm
Âdem dağı bir gayri günah itmege degmez

662 / G. 272 - 2

Cem, şarabı icât etmekle meşhurdur ve edebiyatımızda zevkin, eğlencenin sembolü olarak efsaneleşmiş ve pek çok benzetmeye konu olmuştur¹³. Cem'in kadehi gül renkli bâde ile doludur, fakat aşığın kadehi ise kan ile doludur. Aşık kendisi ile Cem arasında bir kıyas yapmaktadır. Kan ile bâde arasındaki renk benzerliği de dikkate alınmalıdır:

Anuñ câmı çolardı bâde-i gül-reng ile ammâ
Benüm hûn ile pürdür sâgarum Cem kanda ben kanda

1054 / G.794 - 2

Meyhane içkinin içildiği dertlerin unutulduğu, aşıkların kendinden geçtiği bir mekandır. Gülşen de gül bahçesidir. İçindeki binlerce gülleriyle kırmızı renge hakimdir. Saba yeli gülşeni meyhane ile aynı renge getirmiştir. Saba yeli ile yeni açılmış taze güller peymâne ile germ-hûn olmaktadır:

¹³ Daha geniş bilgi için bkz, İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1999, s.82

İtdi yek-reng şabâ gülşeni meyhâne ile
Germ-ḥûn oldı gül-i ter yine peymâne ile

1043 / G.777 – 1

Gül kadehi bülbülün yaşamı için de gereklidir:

Bâde-i şebnem ü piyâle-i gül
Oldı vech-i mâ' iştet-i bülbül

422 / M.8 – 58

Gül- kadeh benzetmesi üzerine yapılmış diğer benzetmeler için G.794 / 3, G.10 / 1, G.160 / 7, G.254 / 2, G.511 / 1, G.854 / 1, G.24 / 5, G.451 / 1, G. 661 / 1 G.824 / 8, G.193 / 2, G.851 / 2 MFR.7

B.1.3 Gülün Renk Bakımından Benzetildiği Diğer Unsurlar

Gülün kırmızı rengi dolayısı ile sevgilinin yanağı, yüzü ve dudağına, mey, bâde, sâgar ve piyaleye benzediğini, benzetildiğini gördük. Bunlar dışında gül yine kırmızı rengi münasebeti ile kanlı gözyaşına, nâra, ateşe, şafağa benzetilmiştir ve bu kelimelerle farklı terkipler oluşturmuştur.

a) Gül- Şafak

Şafak güneşin yenice doğduğu anda oluşan kızılıktır ve o vakte verilen isimdir. Kırmızı-kızıl rengi sebebiyle gülle arasında ilişki kurulmuştur. Felek, gül renkli şafakla yüzüne allık sürmektedir. Şafak vaktiyle oluşan kızılık feleğin yüzüne allık sürmesi olarak telakkî olunmuştur:

Gül-güne-i şafakla felek gâzelenmesün

Düşmez o pîre-zen çatı şannazelenmesün

904 / G.587 –1

b) Gül – Gözyaşı

Gül – gözyaşı münasebeti renk ve şekil cihetiyledir. Aşık hasretle gönlünü dağlamakta, yakmakta ve bunu sonucu olarak da kanlı göz yaşları akıtmaktadır. Bu anlamda göz yaşı, gül telakkî olunmuştur. Aşık bu kanlı göz yaşlarını her yere akıtarak alemleri gül rengine boyamaktadır:

Sirişk-i hasretünle itme ‘âlemi gül-gün

Edâ eyler murâduñ çerç ider bir gün seni memnûn

175 / THMS.3 –4

c) Gül – Ateş

Gül - ateş münasebeti yine gülün rengi ve şekli dolayısıyladır. Gülün yapraklarının her biri teker teker alev, ateş olarak düşünölmüştür. İkisinin rengi de kırmızıdır. Zaten Farsça’da da gülün ateş manası da vardır¹⁴. Aşağıdaki beyitte yeni açılmış ateşten güller vezaret bağının gül dallarını süslemektedir:

Güyâ ki nev- şüküfte gül-i âteşin idi

Zeyn eylemişdi gül-bün-i bâğ-ı vezâreti

182 / TRH. 4 – 3

Gül kendi zatında güzellik ateşinin yanığıdır. Gülün aşkıyla yanan bülbülün ateşten nefesine, ateşten sesine ihtiyaç yoktur:

zâtında gül ki sülhte-i nâr-ı hüsnüdür

¹⁴ Nuray Kartal, a.g.e.,s.304

hâcet ne bûlbülüñ nefes-i âteşine

1051 / G. 789 – 2

Taze gülün kırmızı, ateşten renk için bâde içmesine gerek yoktur. Sadece aksi ve yansımasıyla bile ayna ateşten mînâyâ dönüşecektir. Mînâ da en çok şarap şişesi anlamındadır¹⁵:

Hâcet ne san.a ey gül-i ter nûş-ı bâdeye

‘ Aksüñle olur âyine mînâ-yı âteşin

897 / G. 579 - 5

---

¹⁵ İskender Pala, a.g.e., s. 283

B.2. KOKU BAKIMINDAN BENZETİLDİĞİ ve İLĞİ KURULDUĞU UNSURLAR

Bilindiği gibi gül çiçeklerin şekil olarak olduğu gibi koku olarak da en güzelidir. Gül beyitlerde güzel kokusu sebebi ile farklı münasebetlerle anılmıştır. Aşağıdaki beyitte şehzâdenin zatı yeni açılmış bir gül olarak düşünülmüştür. Bu yeni açılan gülün kokusu da bütün bir millet mülkünün burnunu güzel kokusuyla kokulandırmaktadır:

İtdi gül-i nev- güşâd-ı zâtı

Ta ‘tîr –i meşâm –ı mülk-i millet

260 / TRH.73 – 4

Gülün ne rengi ne de kokusu birbirinden ayrı değildir. Yüzlerce gül dalının istek kokusu da birdir:

Ne reng ne bû birbirünün gayrı degüldür

Sad şâh-ı gülün bûy-ı hevâ –perveri birdür

646 / G. 251 – 3

Gül hoş kokusu ile rahmet gül bahçesinin güzel bir çiçeğidir:

Gül-i hoş-bûy –ı gülşen-i rahmet

Serv-i ser- sebze-i ravza-i hikmet

396 / M.7 - 40

Her daim güzel kokusuyla var olan gül aşağıdaki beyitte ise zillet kokusu yüzünden koklanamamaktadır:

Ol gül ki gire naḥvet –i gül- çîn ile deste
Şemm eyleyemem bûy-ı mezellet var içinde

980 / G. 696 – 4

Bir beyitte de şair, sevgilinin evindeki kölesini gül kokulu olarak ifade etmiştir. Gül kokulu köle, efendisinin fitneci olduğunu bilmediği için ona sırlarını anlatmıştır:

Açılup da eylemezdi mahrem-i râz-ı derûn
Gül şemîm –i hâne zâdun bilse gammâz olduğın

945 / G. 645 -3

B.2.1 Sevgilinin Saçı

Sevgilinin saçı divan şiirinde sayısız benzetmelere konu olmuştur. Daha çok zülf, mû, gîsû kelimeleri ile anılan saç her zaman çok güzel kokmaktadır. Öyle ki bazen çiçekler bile kokusunu sevgilinin saçından alır.

Sabah yelinin esmesiyle sevgilinin uzun, siyah, aşkları perişan eden saçları dağılır ve kokusu güllere taşınır. Her gül, sevgilinin saçının kokusunu sabah rüzgarından alır:

Her gül ki bûy-ı zülfin alur bâd-ı şubḥdan
Eyler zuhûr rayiḥasından gül-âbınuñ

809 / G. 461 – 6

B.2.2 Nesîm –Gül Kokusu

Nesîm yahut da bâd-ı sabâ gül bahçesinde eserek gül yapraklarını yavaş yavaş açmakta kokularını taşımakta ve yaymaktadır. Nesîm gül kokusunu bahçivandan izinsiz alır ve taşır:

Ne cânı var çıkara bûy-ı verdi gülşenden

Nesîm almayıcak bâğbandan destûr

44 / K. 7 - 56

Gülün ne kokusunda sebat ne de renginde sonsuzluk vardır. Yani bir diğer deyişle ‘gülün ömrü az olur’. Sabâ yeli bütün alemi, bütün gül bahçelerini, bütün gülleri teker teker dolaşsa da onları her daim ter ü taze göremez:

Hiç birinde bulamaz reng-i beķâ bûy-ı sebât

İtse gül-geşt-i şabâ ‘alemi gülşen gülşen

943 / G.643 - 2

B.3. ŞEKİL BAKIMINDAN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU UNSURLAR

B.3.1 Gül – Yara (Dağ -Zahm)

Gülün kırmızı rengi ve yuvarlak şekli dolayısıyla yara ile arasında benzerlik kurulmuştur. Gül gönüldeki yaraya benzetilmiştir. Gönüldeki yara da İrem gül bahçesine teşbih olunmuştur. Bilindiği gibi İrem Âd kavmi kralı Şeddat tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçenin adıdır¹⁶:

Gül-i dağ –ı dili gülzâr-ı İrem

Nergisi dîde-i âhu-yı harem

387 / M. 4 - 11

Gülün yaraya teşbihi klasik şiirimizde oldukça yaygın bir kullanımdır. Aşağıdaki beyitte ise şair klasik kullanımından biraz daha farklı olarak onu ‘nasır’ yarasına benzetmiştir:

Sipihrüñ hokkasından itmeyüp deryûze-i merhem

Gülâsâ ser-te-ser pür zahm-ı nâsûr olmamız yegdür

516 / G.77 - 3

Gül bu alemde her ne kadar dikenden yaralansa da gönül yarası gibi kendisini ‘güler yüzlü’ gösterir. Gülün güler yüzlü olması da onun açılmış halidir. Gülün açılmış hali ise daha önce ifade ettiğimiz gibi renk ve şekil itibari ile yaraya benzer:

Ne denlü zaḥmdâr-ı ḥâr ise gül bâğ – ı ‘âlemde

¹⁶ İskender Pala, a.g.e., s. 210

Yine mânend-i dağ-ı sîne handân gösterür kendini

929 / G.623 –3

Daha ok gelmeden gönülde oluşan yara, gonca halinde olmadan açılan gül gibidir:

Hadengi gelmeden eyler gönülde zahmı zuhûr

Güli bu bağ-ı gamuñ gonceden mukaddemdür

628 / G.225 – 3

B.3.2 Gül – Hurşîd

Klasik şiirde, yer yüzü gök yüzünün aksi, yansıması olarak algılanır. Gök yüzündeki yıldızlar, gezegenler yeryüzünde çiçekler, nebatlar olarak tezahür eder. Güneş ve gül ilişkisi şekil benzerliği ile birlikte bir anlamda bu ilişkiye de dayanır. Güneş gökyüzü tahtının şahıdır, gül de yeryüzünde çiçeklerin şahıdır.

Güneş ve gül ikisi de birbirinden kıymetli ve değerlidir. Ama kötü insanların nazarında güneşe benzeyen gülü, külâhın etrafını süslemek için kullanmaya bile değmez:

Erbâb-ı fenânun nazarında gül-i hurşîd

Ârâyiş-i etraf-ı külâh itmege değmez

662 / G. 272 – 6

B.3.3 Gül – Pistân

Gülün – pistâna teşbihi gülün şekli, güzelliği ve rengi dolayısıyladır. Şair alışılmış benzetmelerin dışına çıkarak beyitte sevgilinin göğüslerini güle benzetmiştir. Sevgilinin gül parçası gibi olan göğüsleri de aşığın gönlünü soğutmaktadır:

İtdi beni gül-pâre-i pistânları dil-serd
Gülçîn-i bihiştüñ gül-i rûy-ı sepedinden

893 / G. 574 – 3

B.3.4 Gül - Mecnua

Gülün mecnuaya teşbihi onun sayfayı andıran kat kat yaprakları sebebiyledir. Gül bu görünümü ile bir defteri andırır. Ve gül var iken de mecnuaya bakmaya, nazar eylemeye hiç gerek yoktur. Keza aynı şekilde bülbül var iken de bakışları çarpık neyzeni dinlemeye gerek yoktur:

İtme mecmu'aya tevcîh-i nazar gül var iken
Ney-zen –i kec- nigehi dinleme bülbül var iken

873 / G. 548 – 1

B.3.5 Gül – Mangal

Micmer, içinde tütsü yakılan ve güzel koku yayması amacı ile kullanılan kaptır. Mangal ise içinde ateş közlenen, micmere nazaran daha büyük olan ve kullanım alanı daha farklı olan bir alettir. Beyitte gonca küçüklüğü ve kapalılığı dolayısıyla micmere, gül de açılmış hali ve goncaya nazaran büyüklüğü dolayısıyla gül bahçesi meclisindeki mangala teşbih olunmuştur:

Olurdu gonce micmer verd mançal bezm-i gülşende
Nesîm-i cân fezâ mihmân-ı 'anberîn olsa

1044 / G. 778 – 2

B.3.6 Gül – Nal İzi

Padişahın bahar saçan, bahara benzeyen tabiatının, yaratılışının sirâyet

etmesinden olacak, atına bindiğinde, nal izleri gül gül olmaktadır. Burada nal ile gül arasında şekil benzerliğinin yanında padişahın atının ayak izine bile bir güzellik atfetme vardır:

Olur sirâyet-i hulk-ı bahâr- hîzinden
Binince rahşına gül gül nişân-ı na'l-î sûtûr
44 / K.7 - 58

B.3.7 Gül – Pirehen

Gül yaprakları ile Yusuf'un gömleği arasında şekil ve bir de renk yönünden ilgi kurulmuştur. Gülün yapraklarının açılışı gömlek yakasının açılışı gibi tasavvur olunabilir. Kardeşlerince kaçırılan Yusuf'un kanlı gömleği renk ve koku yönünden güle benzetilmiştir. Ve taze gül yaprağından başka Yusuf'un güzel kokan gömleğinin haberini veren de yoktur:

Bakılsa yok yine gülberg-i tâzededen gayrı
Şemîm-i pîrehen-i Yusufuñ viren haberin
872 / G. 546 -2

Aşağıdaki beyitte ise, havuz içerisindeki gümüş tenli sevgiliyi görenler kuyuya düşmüş gül gömleklili Yusuf zannetmektedirler. Gümüş tenli sevgili ve güzelliği ile meşhur Yusuf kıyaslanmıştır:

Çapluca havzı içinde gören ol sîm teni
Çâha üftâde şanur Yûsuf-ı gül pîreheni
1089 / G. 839 - 1

Baharın gelişi ile perde yırtılmış yani gül açılmıştır. Güle sadece gömlek kafi gelmektedir taze olmasına bile gerek yoktur:

Çâk eylesün ço perdeyi faşl-ı bahârdur

Gül pîrehenle kâni^c olur terlik istemez

654 / G. 261 – 4

B.3.8 Gül – Damen

Gülün alt kısmındaki çanak yaprakları şekil benzerliğinden dolayı onun eteği olarak düşünülmüştür. Bir anlamda gülün kıyafeti ve elbisesidir. Gonca halindeki gül açılınca çanak yapraklar aşağıya doğru eğilir ve etek görünümünü alır.

Elbise namus ve iffet timsali olarak düşünüldüğünde, gülün yapraklarının açılması iffet elbisesini parçalamak olarak tasavvur edilir¹⁷. Bu hususla alakalı olarak gülün bağa eteklerinin parça parça, yani açılmış bir şekilde gelmesi ‘bülbülün namus perdesini yırttığı’ kuşkusunu akla getirmektedir:

‘ Aceb mi perde-i nâmûsı bülbül eylese çâk
Bu bâğa dâmen-i gül pâre pâre gelmedi mi

1083 / G. 832 - 3

Damen gülün koruyucusu ve gözeticisidir. Onu dış etkilerden, yağma, talan rüzgarlarından korur. Şairin ise bu nokta bir temennisi var:

Gül-berge şaba urmaz idi pençe-i târâc
Şahrâ –yı temennâda eger dâmen olaydum

858 / G.526 -2

Gülün ağyara olan meyli, ilgisi ve onlara açılması, eteğini ağyardan çekmemesi olarak düşünülmüştür. Bu konuda dikenin yapabileceği bir şey de yoktur:

Ağyâre yâr meyl ider ağyâr neylesün

¹⁷ Nuray Kartal, a.g.e., s. 316

Gül çekmeyince dâmenini hâr neylesün

1241 / MTL. 33

Göz, güzelliklerle dolu bağıın seyircisi olmasa da, ona yaşama özü, aslı, mayası olarak sadece eteğinden dökülen gül yetecektir:

Dâmeninden dökilen gül yetişür mâye-i ‘ays

Nâbîyâ dide-i temâşâger-i bâğ olmasa da

1000 / G.720 - 6

B.3.9 Gül – Destâr

Gül, yaprakların sarmalanmış biçimi ve rengi, parça parça oluşu ve bir ucunun aşağıya doğru bırakılması dolayısıyla¹⁸ sarığa benzetilmiştir.

Eski giyim eşyaları arasında destârın (sarık, tülbent) önemli bir yeri vardır. Kenarına çiçek takma adeti ile kullanım alanı bulan destâr¹⁹, bu özelliği ile benzetmelere konu olmuştur. Gül başta olmak üzere pek çok çiçek, lâle, sümbül vb. destara süs olarak kullanılmıştır

Gül hem açılmış, hem de sarığın süsü olmuştur. Bundan habersiz bülbül de hala inlemede, sızlamadadır:

Gül hem açıldı hem ârâyiş-i destâr oldu

Bülbül-i bî-haber âyâ dahı şivende midür

620 / G. 213 - 4

Bülbülün hüznü, gamlı hatırı olmasaydı, gül çoktan kavuşma sarığının süsü olacaktı:

¹⁸ Nuray Kartal, a.g.e.,s.346

¹⁹ İskender Pala, a.g.e., s.105

Ol gülü çokdan iderdüm zîb-i destâr-ı vişâl
 Bařmayaydum ‘andelibũñ hâtır-ı nâ –şâdına
 1021 / G. 747 – 4

Taze gülü, ağyar sarığının üstünde, onun süsü olarak görünce ona el sürmekten vazgeçildi. Çünkü onun yeri sarıktır ama ağyar sarığı değil:

ıuyup meylin hâzâna şâhid-i gülzâr-ı terk itdük
 Görüp destâr-ı ağyâr üzre verd-i terden el çekdük
 799 / G. 448 – 3

B.3.10 Gül – Kulak

Gülün kulağa teşbihi, onun rengi ve kıvrım kıvrım ve iç içe olan yaprakları sebebiyledir. Sevgilisinin ardından ağlayan inleyen aşık, eğer iradesi olsaydı böyle üzölmeyeceğini ve inlemelerinin de böylelikle gülün kulağına gitmeyeceğini söylemektedir. Fakat iradesi elde değildir. Beyitte gülün kulağa benzeyen şeklinin yanında, güle benzetilen sevgilinin kulağını anlamak da mümkün:

Girmezdi gûşuna o gül-i hürd-sâlenũñ
 Olsaydı iştiyârı eğer elde nâlenün
 793 / G. 440- 1

B.4. GÜLÜN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU DİĞER UNSURLAR

B.4.1 Gül – Sevgili

Gül hadd-i zatında farklı özellikleri ile pek çok benzetmeye konu olduğu gibi yine inceliği, zarafeti, letâfeti, güzelliği, kokusu, daha yüksek ve uzun oluşu, diğer çiçeklerden farklılığı dolayısıyla da yaygın olarak bizzat ‘sevgili’, sevgilinin kendisi olarak kabul edilmiştir. Sevgili aşığın en kıymetli hazinesidir. Gül de çiçeklerin en kıymetli ve âlâsıdır.

Sevgili gül ile öylesine bütünleşmiş ve bir olmuş ki her şeyi, her hali gül olarak tasavvur olunmuştur:

Kendü gül destinde gül nâmı gül u ruhsâr gül
Hüsni vefk olmuş o şuhûñ çâr –ender –çâr gül

1240 / MTL. 25

Sevgili bütün azaları birbiri ile uyumlu bir gül endamlıdır:

Görüp tenâsüb-i a‘zâsın ol gül- endâmuñ
Yanar derûmı ħarîdâr – ı vasla ħammâmuñ

778 / G. 421 -2

Hatta gül sevgilinin güzelliğine nispetle biraz daha aşağıda kalmaktadır. Gülün ayrılmaz parçası dikenler ise sevgilinin huyuna nazaran daha hafif kalmaktadır:

Gerçi gül ħüsnüne nisbetle biraz ħ̃arcadır

Hârlar huyuña nisbetle kem- âzârcadur

547 / G.116 - 1

Sevgili servi boylu ve gül yaradılışlıdır. Onun uzun boyunun kıskançlığından ar'ar ve nârven ağaçları inlemekte ve titremektedir:

Nesin bilsem sen ey serv-i sanavber kıadd ü gül tıynet

Ki reşk-i kâmetüñden 'ar' ar iñler nârven ditrer

555 / G.127 - 2

Bütün güzellerin boyuna büyük bir incelikle gül dalı denirse , sevgiliye bu boyuyla 'tecelli dalı' dense yeridir:

Nihâl-i gül dinürse kıadd-i hûbâna letâfetle

Saña nañl-i tecellî dinse lâyıkdur bu kıametle

1037 / G.769 - 1

Aşığına yüz vermeyip başkaları ile gönül eğlendiren kendini beğenmiş sevgiliyi ağıyar meclisinde görmek ise, şarap şişesi gibi yüz parça olmaktır:

Bezm-i ağıyârda görmek o gül-i hod -kâmı

Şişe-i mey gibi şad- çâk olacak yirlerdür

629 / G.226 - 2

Aşık sevgilisini öç almaya çalışan ağıyara karşı uyarmaktadır:

Dâmân-ı pâkin itmeyeler zîb-i dest-i båd

Ağıyâr-ı kîne-cûdan o gül gâfil olmasun

905 / G. 588 - 5

Aşık ay yüzlü gülünü (sevgilisini) kendinden gücendirip, uzaklaştıranların kendi gibi ayrılık köşesine düşmelerini arzu etmektedir:

Olsun göreyüm gûşe-i hicrâna giriftâr
Rencîde iden ol gül-i meh-peykeri benden

900 / G.581 - 4

Aşık sevgilisine biraz yakınlaşıp aşına olduğunda onda vefasızlık kokuları sezmektedir:

İtdüm egerçi ol gül ile âşinâcılığ
Şemm eyledüm velîk biraz bî-vefâlicuğ

753 / G. 392 – 1

Her şeye rağmen sevgilinin cefadan incinmiş, usanmış olmasına gönül razı olmaz. Çünkü sevgilinin nazı muhabbete dairdir:

Âzürde olmasında cefasından ol gülüñ
Nâz eylemek maḥabbete da'ir degül midür

546 / G. 115 – 4

Gül – sevgili benzetmesine dair diğer örnekler için G. 421 / 2, G.323 / 5, G.115 / 4, G.354 / 7, G.783 / 1, G.142 / 3, G. 169 / 7, G.238 / 5, G.14 / 4, G.69 / 6 G. 630 / 2, G.600 / 2 numaralı beyitlere bakılabilir.

B.4.2 Gül – Murâd (Ümîd, Maksûd)

Gül ile murat, ümit arasında şimdiye kadar bahsettiğimiz anlamda renk ve şekil benzerliği değil, bir anlam ve ifade ortaklığı vardır. Ümit, murat bilindiği gibi arzu, istek, umut, kasıt anlamlarındadır. Gül, gonca halinden çıkıp açılması ile maksadına ulaşmış olur²⁰.

²⁰ Nuray Kartal, a.g.e., s. 336

Şair murat sarığının gülü, naz ülkesinin şahı olarak gördüğü sevgilisinden merhamet istemekte ve dilenmektedir:

Anlaruñ biriysem bende baña merhamet it
Ey şeh-i hıttâ-i nâz ey gül-i destâr-ı murâd

26 / K.II - 161

Emel gül bahçesinin etrafında dolaşan bir gün gelir murat gülüne ulaşır:

Bir gün olur ki olur nâ'il-i gül-berg-i murâd
Tolaşan gülşen-i âmâlinün etrafında

1019 / G. 745 -4

Her ne zaman ki gülistanda dolaşılıp sevgilinin bulunduğu yer ziyaret edilse, saklı gizli sırlara arzu gülleri saçılır:

Ne dem ki geşt-i gülistân kûy-ı yâr olunur
Sır-ı nigâha gül-i arzû nisâr olunur

543 / G.111 - 1

Hayatta maksut gülüne, yani arzu edilen şeylere ya ulaşılır ya ulaşılmaz. Ama her şeye rağmen ümit çemenine ya ulaşılır ya ulaşılmaz:

Sen hemân dest-dırâz ol çemen-i ümmîde
Ya virürler gül-i maşûdım yâ virmezler

1142 / KITA.26

Ümit gülü açılmıştır, zevk şarabı da hazırdır. Gönlün gamı gizlenmiştir ve şevk verecek bütün imkanlar fazlasıyla vardır:

Gül-i ümmîd güşâde mey-i kâm âmâde

Âlet-i şevk ziyâde gam-ı dil nâ-peydâ

151 / G. 24 -2

B.4.3 Gül – Emel Bağı

Emel bağında çeşit çeşit gerçekleşmesi arzu edilen istekler vardır. Emel bağında bir gülün açılması ise arzunun gerçek olmasıdır. Fakat şairin emel bağında ise bir türlü gül açılmamaktadır:

Bir gül açılmadı gitti emelüm bâğında

Bilsem ey çerh-i sitemger bu cefâdan ne biter

59 / K.9 - 32

B.4.4 Gül – İkbâl

İkbal; baht, talih, işlerin yolunda gitmesi, arzu anlamlarındadır. Gülün ikbale teşbihi, kıymeti, bahası ve açılmış olmasıyla ifade ettiği anlam cihetiyledir. Beyitte yokluk çemeninin, bahçesinin birkaç günlük talih gülü gönül dimağını nezle etmektedir:

Çend-rûze gül-i ikbâl –i çemenzâr-ı fenâ

İder elbette dimağ-ı dile îrâs-ı zükâm

76 / K. 12- 2

B.4.5 Gül - Esrâr

Genel olarak gül - esrâr ilişkisi, gülün gonca halindeyken sırlar barındırmasına ve gizlemesine, ‘gül’ olup açıldıktan sonra ise bu sırları ifşa etmiş olmasına dayanır. Esrar gülü öyle hazinelerle saklıdır ki her burun bunu koklayabilecek kudrete sahip değildir:

Şemme her bînîde yok kudret gül-i esrârını

Dîde-i bîgânedan der-beste gülşendür gönül

831 / G. 490 - 3

B.4.6 Gül – Vücut

Gülün vücuda benzetilmesi, onun tazeliği, güzelliği, kokusu ve rengi cihetiyledir. Bu devranda tek olduğu ifade edilen muhterem, yüce kumandanın temiz vücudu güle teşbih olunmuştur:

Cenâb-ı mîr- mükerrem ferîd-i devrân kim

Vücûd-ı pâki gül –i gülşen-i eb u ceddîr

162 / K. 28- 15

B.4.7 Gül – Bahş

Bahş, lütuf, ihsan insanları mutlu eden şeylerdir. Bir beyitte padişahın bahşi vezâret gül bahçesinin suya kanmış, taze gülüne benzetilmiştir:

‘Ahdüñ şecer-i şahñ-ı çemen-suffe-i devlet

Bahşuñ gül-i şâd –âb- ı gülistân-ı vezâre

158 / K.26 – 5

B.4.8 Gül – Peygamber - Ehl-i Beyt

Çalışmamızın birinci bölümünde umumî olarak gülden bahsederken, gülün dînî ve tasavvufî literatürde Hz. Peygamberi ve ilahî güzelliği temsil ettiğini belirtmiştik. Gülün kendisi Peygamber’i temsil eder, kokusu da onun teri kabul edilir. Ehl-i beyt, peygamberimizin ev halkına verilen addır²¹. Kırmızı bir gül olan, güle benzeyen Peygamberimiz ehl-i beytin övülmüşüdür. Parlak suretinde efendilik,

²¹ İskender Pala, a.g.e., s. 124

seyyidlik ışığı vardır:

Memdûh –ı ehl-i beyt gül-i âl-i Muşafâ
Raşşende şûretinde fûrûğ-ı siyâdeti

140 / K. 20 - 25

B.4.9 Gül – Cennet (Bihîşt)

Cennet, insanların istediği, arzu ettiği her şeye sahip olabileceği, hayal ettiğinin de ötesinde güzelliklere sahip bir mekan olarak tasvir edilir. Cennet sevgilinin ve sevgiliyle birlikte bütün güzelliklerin bulunduğu yerdir. Yeryüzünde de çok güzel yerler cennete teşbih olunur ve ‘cennet gibi’ güzel denir. Cennetin en güzel çiçeği de ‘gül’ kabul edilir. Gül cenneti süslediği gibi, çemenleri, gül bahçelerini de süslemekte, zinetlendirmektedir:

Nâbî o gül-i bihîşt –zîb-i nev-rûst
Olmış çemen-ârâ-yı gülistân –ı nuhust

1177 / R. 20

Cennet bekçisi olan Rıdvan cennet güllerini unutup gelmiştir:

Cinânun güllerin Rıdvan ferâmûş eylemiş gelmiş
Gül-i şasvirinûñ biñ cân ile olmuş harîdârı

208 / TRH.26 – 7

B.4.10 Gül – Cömertlik (Cûd -Kerîm)

Gülün gonca halinden çıkıp açılması ile cömertlik, yani eli açık olma, verme arasında anlam ilişkisi kurulmuştur. Gülün açılarak karşılıksız olarak bütün güzelliğini sergilemesi cömertlik olarak düşünülmüştür. Zira cömertlikte de karşılıksız verme vardır.

Aşağıdaki beyitte padişahın cömert ahlakı güle benzetilmiştir. Bu cömert ahlakın gülünü koklayan, yani onun cömertliğine, bir şekilde lütfuna mazhar olan bolluk içindeki insanlar, birbirlerinden onun nefesini bile kapışmaktadırlar:

Birbirinden kapışurlar nefesin ehl-i na'îm

Gül-i ahlak-ı kerîmünideniñ istişâm

93 / K. 13 - 93

Yine onun cömertlik bağının açılmış gülü, lütfunun rüzgarıdır. Murat dalının meyve bahşi ise cömert eliyledir:

Nesîm-i lutfi ola gül- güşâ -yı bâğ-ı kerem

Enâmîl-i keremi mîve-bahş-ı nahl-ı murâd

103 / K.14 - 70

Aşağıdaki beyitte ise cebe giren cömert el, açılmış güle benzetilmiştir. Fakat burada şair biraz daha farklı bir hayal unsuru ile, elin çıktıktan sonra gülün gonca suretini yani kapalı halini göstermesi gibi aslında elin cömert olmadığını güzel bir benzetme ile ifade etmiştir:

Güşâde gül gibi cîbe girer keff-i keremi

Veli çıkınca ider gonca şüretin izhâr

67 / K.10 – 30

B.4.11 Gül- Tevâzu

Bağda, gül dalının eğik durması onun tevazu gösterdiği şeklinde tasavvur olunmuştur. Gül tevâzuu sayesinde cihanda seçkin, imtiyazlı bir yer edinmiştir. Bu tevâzuu dolayısıyla da başı eğiktir:

O tevâzû' anı mümtâz-ı cihân itmüşdür

Naḥl-i gül bâgda bîhûde ser-efgende midür

620 / G.213 –5

Yine aşağıdaki beyitte, gül dalı tevazu göstererek yüzünü toprağa sürmektedir:

Gülbin izhâr-ı tevâzû‘ la sürer ḥâke yüzün

Dergehinden ki şabâ eyleye gülzâre güzër

60 / K.9 -51

B.4.12 Gül- Mesih

Cebrâil’in Allah’ın emri ile Meryem’in karnına üflemesi sonucunda meydana gelen İsâ, aşağıdaki beyitte güle benzetilmiştir. Gül dalının Meryem’e teşbih olduğu beyitte, o dalın gülü de Mesih olarak tasavvur edilmiştir:

Şems Havvâsına Âdem giçinürse gerdûn

Şâḡ-ı gülbin de Mesîhâ-yı gülûñ Meryem’idür

546 / G. 114 – 6

B.4.13 Gül – Sofu

Şair aşağıdaki beyitte oldukça orijinal bir benzetme ile yapraklarını seccadeye benzettiği gülü, sofu olarak telakkî etmiş ve dindar bir kimseye teşbih etmiştir. Gül yapraklarının akarsu üzerinde görülmesi gülün seccadesini su üzerine sermesi olarak düşünülmüştür:

Berg-i gül eyledi cereyân cûybârda

Seccâdesin bıraḡdı şuya pârsâ-yı gül

831 / G. 489 -9

B.4.14 Gül- Pencere

Gülün pencereyle olan ilişkisi ikisinin de açılma hususiyetine dayanır. Pencere evlerin dış dünyaya açılan yerleridir. Gül de kapalı halden açılması ile pek çok hayale ve tasavvura konu olur. Yine güller pencere önlerinde estetik ve süs olarak oldukça sık kullanılır. Beyitte bahsedilen saray o kadar hoş ve güzeldir ki, bir cennet mertebesi olan huld-ı berîn bile o sarayın penceresinin gülünü arzu eder:

Bâreka'llâh zihî kaçır-ı hoş-âyende- zemîn
Ki hevâ-ğâh-ı gül-i revzenidür huld-ı berîn

346 / TRH. 138 -1

B.4.15 Gül – Kumaş

Üzerinde gül desenleri olan kumaş o kadar güzel ve ilgi çekicidir ki, satın alıcı tüccarlar onu gördüklerinde coşup adeta kendilerinden geçmektedirler. Onların bu hallerinden rahatsızlık duyan güle ise şair, bu kadar hoş olmamasını tavsiye ediyor. Gül bu kadar hoş olursa elbette onu görenler kendilerinden geçecektir:

Çonursa cûş-ı harîdârdân derûna gubâr
Bu gûne ey gül-i ümmîd hoş-kumâş olma

1056 / G. 796 - 6

B. 4. 16 Gül – Kevkeb

Aşağıdaki beyitte, oldukça ihtişamlı olduğu sezdirilen gösteri çadırının nakşının gül yaprakları, gökyüzündeki yıldız gibi tasavvur olunmuştur ve yıldızlar gibi ışık vermektedir:

Habbezâ bârgeh-i çerğ – nümâyiş ki virür
Kevkeb-i çerğ gibi berg-i gül-i nakşı ziyâ

287 / TRH. 92 – 2

B.5. GÜLÜN ETRAFINDAKİ MAZMUN VE KAVRAMLAR

B.5. 1 Gül – Bülbül

Gül ile bülbül divan şiirinde her daim birlikte anıla gelmiştir. Gül sürekli nazla, kibirle, acı çektirmekle meşguldür. Bülbül ise onun kapısının kulu, kölesidir. Aşkından asla vazgeçmez ve aşkını ifadeden de asla uzak olmaz.

Gül sürekli nahvet ü nazdadır. Bülbül ise acının, derdin, yanmanın esiridir:

Gül tebessüm- fûrûş-ı nahvet ü nâz

‘Andelibân esîr-i sûz u güdâz

418 / M.8 - 9

Bülbül gülün her şeyine, ona zarar veren ve acı çektiren dikenine rağmen onun aşığıdır. Fakat gülden aynı zamanda bir o kadar korkmakta ve çekinmektedir. Gülden korkusu olmasa, bülbülün mutsuz, acılı gönlünün ateşli ahları dikene aslında kim bilir neler yapacaktır:

Hirâsân olmasa gülden dil-i nâ-şâdun ey bülbül

Neler eylerdi hâre âh-ı ateş-zâduñ ey bülbül

174 / THMS.3 - 1

Fakat bir zaman gelecek ki felek adaletini gösterecek ve dikenden bülbülün intikamını alacaktır:

Güle olur n’olursa yoḡsa âḡir gerdiş-i gerdûn

Gelür bir dem ki alur ḡâr elinden dâduñ ey bülbül

175 / THMS.3 - 4

Baharı, baharın gelişini haber veren ve onun gelişini müjdeleyen güldür. Gülün varlığının devamı, bekası ve terakkisi ise bülbülün sesiyledir:

Varak – ı güldür ibtidâ –yı bahâr
Aña virmiş terakkî bâng-i hezâr

426 / M.8 - 98

Bazen baharın ama çok zaman sonbahar ve hazan rüzgarlarının estiği bu alemde, bu hazangâhta, bazılarının payına gül gibi mesut ve mutlu olmak, bazılarının payına da bülbül gibi mahzun olmak düşmüştür. Şair bu dünyadaki mutlu ve mesut insanları güle; mahzun, garip, kimsesiz olanları da bülbüle benzetmiştir:

Hoş nigâh it bu hazângah-ı bahâr –âlûda
Kimi bülbül gibi mahzun kimi gül gibi şâd

12 / K.II - 13

Gül bülbül gibi gönlü sıcak nefeslere sahip değildir. O çalı çırpılarla diz dize bir aradadır:

Gül olamaz germ-dil bülbül gibi sâhib nefeslerle
Olur hem kâse-i zânu- be zânu hâr u haslerle

1015 / G. 741 - 1

Bülbül gülle sıkı fıkı dost olmaya çalışıp bu konuda şevk gösterse de gül ona açılmayacaktır:

Gele hem-râzlık da' vâsı ile şevk gösterme
Açılmaz gül saña ey bülbül-i şeyda ne söylersin

911 / G. 598 - 5

Bülbül her inleyişiyle bir gül dalına konmakta fakat her nağmesiyle de mekanını değiştirmek zorundadır:

Her nâlede naḥl-i güle ḳondı şafâdan
Her nağmede tebdîl-i maḳam eyledi bûlbûl

833 / G. 493 - 2

Gönül yaraları, feryatlar artık aşıkların canına yetmiştir. Muhabbet bûlbûlleri artık taze gülü bilmek istemektedirler:

Dâğ-ı dil mâye-i feryâd yeter ‘uşşâḳa
‘Andelîbân-ı maḳabbet gül-i ter bilmezler

626 / G.222 - 4

Padişahın adaletli zamanlarında gül öyle ki, bûlbûlün gözlerinin iltifatından bile feryat etmektedir:

Zamân-ı mâdeletinde ider gül-i ra‘nâ
Kim iltifâtî-i çeşm-i hezârdan feryâd

100 / K.14 - 40

Her gülün ayrı, özel bir bûlbûlünün olması söz konusu değildir. Sevgili, canan sayısızdır fakat ‘can’ bir tanedir:

Nâbî olamaz her güle bir bûlbûl-i maḳşûş
Cânân olur ammâ olamaz cân müte‘addid

498 / G.54 - 7

Gülün kûyundan bir dem olsun ayrılmayan ve asla edepsizlik göstermeyen bûlbûl bir defaya mahsus küstah olsa da ne olur ki? Zira edep göstermek elinden ve sarhoş gönülünden gelmemektedir:

N’ola küstâḫ olursa pîş-i gülde bûlbûl ey Nâbî
Mürâ‘ât-ı edeb dest ü dil-i mestânedden gelmez

667 / G. 279 - 5

Gülün kibri, nazı ve yüzünün asıklığı bir gün bülbülün sabrını zorlayacak ve artık onun gül için ağlamalarını, inlemelerini kesecektir:

Terk itdürür çemende bu feryâdı ‘aķibet

Ey ‘andelfb güldeki çîn-i cebîn saña

456 / G. 4 - 4

Her ne zaman ki güzeller güzeli, şuh sevgili gül bahçesinde dolaşmaya başlasa, kıskançlığından, hasedinden gül de bülbül gibi nâlan etmektedir:

Ne dem o şûh idüp geşt-i gülistân gösterür kendin

Çemende gül de bülbül gibi nâlân gösterür kendin

929 / G. 623 – 1

Gül- bülbül ilişkisine dair diğerk örnekleri için, K. 6 / 20, K.11 / 54, G.293 / 4, TRH.30 / 18, G. 880 / 1, G.379 / 3, G.776 / 3, G. 626 / 2, G.747 / 4, G.789 / 2, G.832 / 3, G.213 / 4, G.234 / 2, G.452 / 1, G.447 / 1, G. 489 / 3-6-12, G. 766 / 3 numaralı beyitlere bakılabilir.

B.5.2 Gül – Şebnem

Şebnem, ya da bir diğerk adı ile jale- gül münasebeti klasik şiirde çokça işlenmiş ve kullanılmıştır. Sabahları ve özellikle bahar mevsiminde çiçekler üzerine düşen şebnem farklı hayallere ve benzetmelere konu olmuştur. Göz üzerinde bülbülün göz yaşına benzetilmektedir. Lâle üzerinde olunca inci, gonca üzerinde sevgilinin dişine benzer. Nergis üzerinde, göz üzerindeki yaşı andırır²².

²² İskender Pala, a.g.e., s.369

Şebnem gülün bir anlamda süsüdür. Onun tazeliğinin ve parlaklığının işaretidir. Sabaha karşı, sabah vakti oluşan şebnem, güneşin doğması ile buharlaşır ve kaybolur. Aşağıdaki beyitte güneşin doğmasıyla kaybolan şebnem ‘güneşin gülün üzerinde yanlış bir nokta görmesi ve onu silmesi’ olarak düşünülmüştür:

Qazır hürşîd taşhîh eyledükçe nüşa-i bâğ-ı

Görüp harf-i gül üzre nokta-i sehv olduğın şebnem

837 / G. 497 - 2

Aşağıdaki beyitte ise daha farklı olarak; şebnem güneşin mağrur, kendini beğenmiş kafadarıdır ve güllerin üstüne küstahça düşmüştür:

Nâbîyâ olmasa mağrûr kafâdârî-i mihr

Güllerüñ düşmez idi üstine şebnem küstâh

491 / G.47 - 7

Yine aşağıdaki beyitte şebnemin gülün üzerine düşmesi kötü talih olarak değerlendirilmiştir:

Baht her fırçada cârî ki gül-i ter var iken

Pest tali' dür o şebnem ki düşer kâh üzre

995 / G.714 -5

Gülün yapraklarının parça parça oluşu kırışık bir görünüm arz eder. Gülün bu hali onun alnını kırışırması olarak teşhis edilmiştir. Alın kırışıklığı sinirlendiğinde ya da yorgunluk hissedildiğinde meydana gelir. Gülün alın kırışıklığının sebebi ise üzerindeki şebnem yüküne bağlanmıştır:

Ol gülüñ dil bülbül-i gûyâsıdur kim gösteren

Ser-be-ser çîn-i cebîn bâr-ı girân-ı jâleden

931 / G. 626 - 2

Gönül alan sevgilinin gülüşleri, göz yaşına bağlı değildir. Zira o çemenin gülleri şebnemin minnetini çekmezler. Hande - gül ve göz yaşı –şebnem arasında bir bağ ve anlam ilişkisi kurulmuştur:

Handesi giryeye vâbeste degül dildârûñ
Gülleri ol çemenüñ minnet-i şebnem çekmez
703 / G.330 - 2

Gül dalındaki jale, gökyüzündeki yıldız olarak tasavvur olunmuştur:

İtmege aḥkâmın istihrâc devr-i ‘işretüñ
Asmân-ı nahl-i gülde j âledür kevkeb baña
455 / G.3 – 3

Aşağıdaki beyitte şair gül – şebnem münasebetine farklı bir boyut getirmiştir. Gül bahçesinin terazisinde eğer eşitlik olsaydı şaire göre güllerle şebnemin denk olması gerekirdi. Fakat terazi eşit olmadığı için güller şebneme nazaran üstün tutulmuştur:

Güller üstinde beraber bulunurdu şebnem
Gülşenüñ olsa müsâvat terâzusunda
1011 / G.735 – 2

B.5.3 Gül –Diken

Gülün birlikte anıldığı en önemli unsurlardan biri de dikendir. Diken klasik şiirde çok zaman sevgilinin yanından ayrılmayan rakiptir. Bununla birlikte arklı, orijinal tasavvurlara da yer verilmiştir. Gül ile diken birbirine bağlı ve muhtaçtır. Biri olmazsa diğeri olmaz. Her şeyin zıddıyla var olduğu ve bunun da teklige,vahdete aykırı olmadığı düsturunca bir dalda diken ve gülün birlikte olması da aykırı değildir:

Tehâlûf şûretâ mâni' degüldür vaḥdet-i aşla
Olur bir şâhdan surh u sefid ü ḥâr u gül peydâ

4 / K.1 - 33

Hayatta her güzel şeyin, zevkin ve lezzetin bir bedeli vardır ve ardında bir sıkıntı gizlidir. Meyin ardında humâr yani baş ağrısı gizli olduğu gibi gülün ardında da diken gizlidir:

Gülünde ḥâr u meyinde humâr der-pey iken
Nice tahammül-i evzâ'-ı rüzgâr olunur

543 / G.111 - 6

Baht gül bahçesinin gülüne sahip olmak istenmektedir. Lakin bu gül dikensiz olmalıdır:

Ne hoşdur ol dem-i ḥurrem ki gülşen-i bahtuñ
Güli be -dest ola ammâ be şart-ı bî-ḥârî

1076 / G. 822 – 2

Gül ve diken, iyi ve kötünün birlikte var olduğu ve anıldığı gibi birbirine karışmıştır. Öyle ki gül geride, arkada kalmazsa, onun takipçisi diken de kalmaz:

Âmiḥtedür birbirine nîk ü bed-i kevn
Gül eylemese eyleyemez ḥâr taḥallûf

745 7 G.381 - 5

Gül ve diken kendilerini gösterme ve sivrilme çabaları içinde düşünülmüştür:

Ne şekveger-i dey ne heveskâr-ı bahâruz
Ne dağdağa engîz -i temeyyüz gül ü ḥâruz

173 / THMS.2 - 4

Gül bu alem bağında, yani sıkıntı ve çilelerle dolu dünya hayatında, dikenden yaralanmaktadır:

Ne denlü zahımdâr-ı hâr ise gül bâğ-ı ‘âlemde
Yine mânend-i dâğ-ı sîne hândân gösterür kendin

929 / G. 623 - 3

Aşağıdaki beyitte ise eğer çemen hakikat gül bahçesinden kokuyu götürürse gül, dikenin bekçisi olarak olacak ve duvara gerek kalmayacaktır:

Olursa bu çemen bû- bürde gülzâr-ı haqîqatden
Olur gül pâsbân-ı hâr ser-i dîvâra yer kalmaz

669 / G.283 - 3

Taze gül, eteğini yırttığı için çemen mahkemesinde dikene yapışmıştır. Burada çemenlik mahkeme alanı gibi düşünülmüş, gülün açılıp eteğinin aşağıya doğru eğilmesi ise eteğini yırttığı için dikene hesap sorması olarak tasavvur edilmiştir:

Gördüm gül-i ter mahkeme-i şahın-ı çemende
Dâmânımı çâk itdü diyü hâre yapışmış

466 / G.18 - 6

İnsanoğlunun tabiatı, yaratılışı düğüm gibi kapalı, saklı ve gizlidir. Bu saklı tabiatın sırlarını ifşa etmesi yani gül gibi açılıp saçılması ise diken oklarına hedef olmak demektir. Buradaki dikenle dışarıdan gelecek gelebilecek kötülükler, zararlar, sıkıntılar ifade edilmek istenmiştir:

Virmek girih-i tab‘uma gül gibi güşâyış
Şoñra hedef-i nâvek-i hâr itmek içünmüş

715 / G.346 – 9

B.5. 4 Gül – Berg

Gülün en önemli güzellik unsurlarından biri de onun yapraklarıdır. Gül yaprakları taze ve güzel kokuludur. Gülün zarafetinin ve tazeliğinin önemli bir parçasıdır. Gül yaprağı tazeliği, güzelliği ve yumuşaklığı dolayısıyla da söz konusu edilmiştir.

Taze gül yaprakları Yusuf Peygamber' in gömleğinin güzel kokusunun haberini vermektedir. Yani Yusuf Peygamber' in gömleğinin kokusu gül yaprağına teşbih olunmuştur:

Bakılsa yok yine gül-berg –i tâzeden ğayrı
Şemîm-i pîrehen-i Yûsufuñ viren haberin

872 / G. 546 - 2

Nesîmin esmesiyle gül yaprakları yere, zemine yayılmaktadır. Yapraklar sabah rüzgarının önünde sürüklenirler. Sabah rüzgarının gülün yapraklarını yayması ve saçması, hazineye teslim edilmesi için toplanması gereken paraya benzetilmiştir:

Neşr-i gül –berg idüp zemîne nesîm
Nağdin eyler hazîneye teslim

422 / M.8 - 59

Aşağıdaki örnekte ise sabah rüzgarı gül yapraklarını dalından yere indirdiği için tahsil yapılamamıştır. Tahsil için onların dalında durması gerekirdi:

Olmadı nağd-i berg-i gül taşşîl
Eyledi bâd –şubh –dem tenzîl

423 / M.8 – 74

Sabah rüzgarı çemenliği dolaşarak kokular taşır. Gülşende ise gül ve gül yaprakları kokusu vardır. Gül yaprakları akan suyun üzerine düşerek onlarla gülşene taşınır:

Bâdveş geşt-i çemenzâr idelüm bûlar ile
Akalum gülşene gül-berg –şifat cûlar ile

1244 / MTL. 45

B.5.5. Fasl –ı Gül (Devr-i Gül)

Fasl-ı gül, baharın geldiği, kırların yeşerdiği, içki ve eğlence meclislerinin başladığı, çiçeklerin ve özellikle gülün renk renk açıp arz-ı endam ettiği, sevgililerin, hûbanların ortaya çıkıp gönülleri fethettiği bir dönemdir. Gül vaktinde yapılması gereken içki içip eğlenmektir. Yersizliğin figanı, ıstırabı ise bülbüle düşmektedir:

Hemân bize düşecek vakt-i gülde ‘işretdür
Figân-ı nâbe-maḥal meşreb-i hezâra düşer

634 / G.234 - 2

Gül vaktinin gelmesi ile insanlar evlerinden, köşklerinden, kapalı mekanlardan bağlara, bahçelere, kırlara çıkarlar. Zaten gül vaktinde köşkün de evin de zevki kalmaz. Sevgililerin dışarı çıkmalarıyla birlikte yarın yüzünü gören gönül de sinenin derinliklerinden çıkar:

Rûy-ı yâri gördü dil çıkdı derûn-ı sîneden
Faşl-ı güldür zevk-i çendân kalmadı kâşânenün

781 / G. 424 - 5

Gül mevsiminin gelmesi ile çemende fidanlar kendini göstermeye başlar. Güller açılır ve bu mevsimde hür olmak yakışır:

Gül gülüp girdi nihâlân-ı çemen sâdeler

Faşl-ı güldür yakışur sâdeler âzâdelere

1006 / G. 729 – 1

Her devrin, her dönemin farklı bir güzeli vardır. Fakat gül devrinin şahı, güzeli devre de adını veren güldür:

Her devrde bir hüsni digeri var ammâ

Devr-i güli gör ki devr devr-i güldür

1184 / R.45

B.5. 6 Gül – Hazân Münasebeti

Hazan yani sonbahar yeli gülleri dağıtan, solduran ve perişan edendir. Nesim güllerin açılmasına, kokularının yayılmasına vesile olurken hazan yeli onun için perişanlıktır.

Güle hazan rüzgarının vurması ile pejmürdelik gelmiş ve bin parça olmuştur:

Güle bâd-ı hazândan irdi zübûl

Oldı şad – pâre karyesi mahlûl

425 / M.8 - 92

Hazan güllerin ve baharın sonunu getirir ve hazanın vurmadığı gülü görmek de pek mümkün değildir. Fakat beyitte şair sabah rüzgarından, eğer hazansız gül görüp mutlu olacaksa, bundan bülbülü haberdar etmesini istiyor:

Hazânsuz gül görüp şad olmak isterse eger ‘ömri

Şabâ lutf it haber vir bunda gönder bülbül-i zârı

209 / TRH. 26 – 8

II. BÖLÜM

A. UMÛMÎ OLARAK GONCA

Genel olarak açılmamış, tomurcuk halindeki çiçek anlamına gelen gonca Nâbî Dîvânı'nda daha çok gülün açılmamış hali olarak kullanılmıştır. Küçüklüğü, kapalılığı, darlığı dolayısıyla gülden sonra en çok işlenen çiçek konumundadır.

Gonca kapalı ve dar hali ile sırlar hazinesi olarak düşünülmüştür. Gonca içinde 'gül' ü saklamaktadır. Açılmasıyla gül ortaya çıkar ve böylece gonca sırrını açığa vurmuş olur. Goncanı yavaş yavaş açılması onun naz yapması, istiğna ile davranması olarak değerlendirilir.

Gül bahsinde de ifade olunduğu gibi saba rüzgarı goncanın açılmasına vesile olur. Ona hayat verir, can katar. Saba goncayı yavaş yavaş açar, ve içindeki gülü ortaya çıkarır.

Gonca beyitlerde, kırmızılığı ve tazeliği ile sık sık anılır. Kırmızı rengi sebebiyle kadehe, sevgilinin yanağına, yine kırmızı rengi, küçük ve kapalı oluşu ile sevgilinin dudağına ve genel olarak sevgilinin kendisine de benzetilir. Bunların dışında gonca; yastık, buhurdan, pirehen (gömlek), damen gibi benzetmeler de konu olmuştur.

Gonca beyitlerde en çok sevgilinin ağzının darlığı ile anılır. Gonca-i teng olarak anılan sevgilin ağzı bir türlü açılmaz ve bu sevgilinin söz bilmemesi ya da konuşmaya tenezzül etmemesi olarak değerlendirilir. Goncanın çâk etmesi yani, gonca-i handân olması ise onun açılması, gülümsemesi demektir. Gonca-i handân açılmış goncadır. Goncanın kapalılığına, darlığına olduğu kadar onun tebessüm etmesi, gülmesi meselesine daha doğrusu buna duyulan arzu, özlem ve iştihaya da

çokça yer verilmiştir. Gonca azıcık, yarım bir tebessüm etse satın alıcının gözleri şebnem gibi dalgalanacaktır:

Gösterse o gül- gonca eger nîm-tebessüm
Şebnemveş ider çeşm-i harîdâr temevvüc

484 / G.40 - 3

Gonca gibi ağızda ümit edilen, görmek istenen bir parça, yarım bir gülüş için sabah rüzgarı araştırma yapmaktadır:

Dehân-ı gonceden ümmîd-i nîm -hande ile
Nesîm-i şubh-demûñ cüst- cûların bilirüz

660 / G. 270 -5

Gonca – diken, gonca- bülbül ilişkisine de ‘gül’ bahsinde yer verildiği kadar olmasa da çeşitli vesilelerle yer verilmiştir. Beyitte bülbülün gonca dudağı güldürmek, açmak için yaptığı renkli şakalar değil onu tamamen güldürmek, azıcık gülümsemesine bile vesile olamamaktadır:

Gonca-i rengîni itmez nîm – hand-i iltifât
Bülbülün bezl itdügi rengîn şakalardan biri

1086 / G.836- 3

Gonca tazeliği, güzelliği, küçüklüğü ve açılmaya hazır hali ile sevgiliye benzetilmiştir. Gonca tazeliği ile gonca-i nevrüste (yeni yetişmiş), gonca-i ter, gonca-i sır-âb (suya kanmış, taze) gibi tamlamalar içinde kullanılmıştır. Bunların dışında gül-gonca, gonca-leb, gonca fem, gonca-i teng, gonca- dehen, dehân-ı gonca , gonca-i gül, gonca-i hatır, gonca-i maksut, gonca- suret, gonca-i âmâl, gonca-i destâr gibi terkipler içerisinde de yer almıştır.

B.GONCANIN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU UNSURLAR

B.1. Gonca –Sevgili

Gonca tazeliği ve güzelliği ile sevgiliyi andırmaktadır. Kapalı halinden yavaş yavaş açılışı sevgilinin nazı ve istiğnasıdır. Bülbül yine goncanın aşığı durumundadır. Kendisini bülbüle benzeten aşık sevgilisini görebilmek için onun bulunduğu yeri, mahallesini gezip dolaşmıştır fakat daha onu görmeden dayanamayıp yakasını yırtmıştır:

Bülbülâsâ bâğ-ı kûy-ı yâri seyrân eyledüm
Görmeden ol gonceyi çâk-ı gîrîbân eyledüm
858 / G.527 - 1

Sevgilinin karşısında aşığın dudakları gülümsese de gönlü yanmakta ve kavrulmaktadır. Aşığın ağzı sevgilinin karşısında bülbül, gönlü ise pervanedir:

Ey gonce bakma handeme sûz-ı derûnı gör
Pervânedür dilüm dehenüm ‘andelîb ise
966 / G.675-3

Bahar mevsiminin; işretin, eğlencenin, gezmenin dolaşmanın mevsimi olduğunu belirtmiştik. Bahar gelmiştir. Kadehler ele alınmalıdır. Gonca gibi sevgililerden de bu mevsimde kâm alınmalıdır:

Bahâr geldi yine destî câm alınmaz mı
O gonceden bu hevâlarda kâm alınmaz mı
1112 / G. 869 - 1

Vefasızlıkları ile ün salmış gül yüzlü gonca gibi sevgililerden bazen vefa kokusu da gelmektedir:

Gelmede bûy-ı vefâ gonca-i gül-rûlardan
Bülbül-i şûrideveş kârı penah itmeyelüm

839 / G.500 - 2

Gonca gibi tazecik sevgiliyi şairin yaşlı kucağında görenler bunu kendisine yakıştıramamakta ve ‘eski kubbe üzerine çekilmiş gül tasviri’ olarak değerlendirmektedirler:

Gören ol gonceyi âgûş-ı pîrânemde ey Nâbî
Gül-i taşvirdür dirler çekilmiş köhne tâk üzere

1028 / G. 755 - 6

Gonca-i râna’ya benzetilen sevgili etrafında kimi görse kendisinin bülbülü sanmaktadır:

Bülbül sanur ol gonca-i ra’na kimi görse
Pervâne bilür şem‘-i şeb-ârâ kimi görse

1053 / G. 793 -1

B.2. Gonca – Leb , Dehen

Dudak klasik şiirde en çok işlenen güzellik unsurlarından biridir ve şairlerin asla vazgeçemediği bir öge konumundadır. Pek çok bakımdan farklı teşbihlere ve mecazlara konu olmuştur.

Divanda gonca üzerine yapılmış teşbihler en fazla ağız ve dudak üzerinedir. Gonca küçüklüğü ve darlığı sebebiyle ağza ve dudağa benzetilmiştir. Ağızın kapalı oluşu ve gizliliği goncayı andırmaktadır. Zira gonca da gizli bir sırlar

hazinesidir. Gonca içinde gülü, dudaklar da sevgilinin inci gibi dişlerini saklamaktadır.

Sevgili, sessiz ağzını bin naz ile açmaktadır. Ve o ağzını açıp konuşmaya başladığında ise bal gibi tatlı, iç yakan sözler kulağa gitmektedir:

Naz ile ol **gonca** kim gâhî leb-i hâmûş açar
Râh-ı gûşa çeşme-i şîrîn güdâz –ı nûş açar
645 / G. 249 -1

Dudak kırmızı rengi itibariyle goncanın yanında la'l' e de sıkça benzetilir. Beyitte dudak rengi itibariyle üç farklı unsura birden benzetilmiştir. La'l, gonca ve gülnara (nar çiçeği) benzetilen sevgilinin daracık dudaklarından gönül vazgeçememektedir:

Ne la'lden ne **gonce** ne gül-nârdan geçer
Söz bunda **tengî-i leb-i dildârdan** geçer
606 / G.195 - 1

Sevgilinin gonca ağzında gülümseme, cömert dudaklarında da ne yazık ki söyleyecek söz yoktur:

Bu gülşende **güşâyîş-bahş-ı hatır-encümen** yokdur
Dehân-ı **goncede** hande leb-i cûda sūhan yokdur
566 / G. 141-1

Gonca ağızdan gelecek ufacık bir gülümseme ümidi ile sabah rüzgarı araştırmalar yapmaktadır:

Dehân-ı **gonceden** ümmîd-i nîm hande ile
Nesîm-i şubh-demûñ cüst-cûların bilürüz
660 / G. 270 - 5

Çemende kendisi için deli olan, sızlayan, inleyen bülbülü gördükçe eziyette hoşlanan sevgilinin gonca dudakları kendinden geçmekte adeta tebessüm hazinesine dönmektedir:

O goncenüñ lebi gencîne-i tebessüm olur

Çemende bülbül-i şeyda tazallüm itdükçe

1052 / G.790 -4

Aşağıdaki beyitte de sevgili bülbülün ah u efgânını bir türlü duymamakta ve gonca ağzından bir tek söz olsun çıkmamaktadır:

İder mi gûş ‘aceb ‘andelibün efgânın

O goncenüñ deheninden kelâm alınmaz mı

1112 / G. 869 -4

Gonca kırmızı rengi dolayısıyla ‘kan’ a benzetilmiş ve ‘kan yutmak’, bağı hûn olmak’ gibi bazı deyimlerde kullanılmıştır. Beyitte gonca dudaklı sevgililerle dudak dudağa olmak ve kan gibi olan o dudaklar içilmek istenmektedir:

Çadehveş âb-rû dökmele kanlar yutmak ister kim

Naşîb olsa saña leb-ber-leb olmağ gonca-leblerle

962 / G.669 -2

Aşağıdaki beyitte gonca dudağın gülümseme sebebi üzerindeki şebneme bağlanmıştır:

Bâ’iş –i hande leb-i gonceye hep şebnemdür

Bî- tekellûf açılır dilber-i şahbâ-dâde

1034 / G. 765 - 5

Sevgilinin ağızı o kadar hassas ki gül bahçesinden esecek olan utangaçlık rüzgarı bile onu ‘gülme’ den mahrum edebilir:

Dehânı goncenûî olurdu handeden maħrûm
Nesîm-i şermi eger gülsitândan itse gûzâr

66 / KS. 10 -22

Sevgilinin ağızından dehanını teşbih ettiği işitilmiştir lakin bu kendisine sorulduğunda ise inkar etmiştir:

Dehân-ı yâre gûş itdüm dehânın eylemiş teşbih
Şorunca gonca ağızın bâz idüp inkârdan geldi

1121 / G.882 – 3

B.3. Gonca –Yanak

Goncanın şekli, kırmızı rengi ve tazeliği ile kırmızı yanak arasında ilişki kurulmuştur. Goncanın yüzünden bülbül feryatlar etmektedir. Gonca bu kırmızı rengi ile kalmaya devam ederse kırmızı yanağın ‘kan’ olmasına sebep olacaktır. Burada gonca ile kırmızı yanak arasında bir kıyas söz konusudur ve goncanın kırmızılığı yanağın kırmızılığından ziyadedir:

Ol gonceden ki bülbül-i qudsî figân ider
Bu reng ile kalursa rûh-ı âli kân ider

630 / G. 227 – 1

B.4. Gonca – Câm (Kadeh)

Gonca şeklinden ve kırmızı renginden dolayı câma benzetilmiştir. Câm da içindeki şarapla kırmızı renktedir. Beyitte, bülbül inlemeleriyle gönü, gönül kanını kadehe benzeyen goncaya çevirmiştir:

Hûn –ı dilümi gonca-i câm eyledi bülbül
 Bezm-i güli nâleyle tamâm eyledi bülbül

833 / G.493 - 1

Bazen üzerindeki şebnemler, bazen de bülbülün göz yaşları goncanın rengini bozmuştur. En sonunda gonca da gül renkli kadehten çıkararak yüzünü göstermiştir:

Bozdı rengin gâh şebnem geh sirişk-i ‘andelîb
 ‘Âķibet çıķdı çemende gonca gülgûn- câmeden

891 / G.571 - 3

B.5. Gonca – Destâr

Gül –destâr maddesinde de ifade olunduğu üzere, destâr eski giyim eşyalarından olup başa takılan sarık, tûlbent türü bir şeydir. Destâra süs olarak da çiçek takılmaktadır. Şair dünya bahçesini seyre geldiğinden beri, yani dünya üzerinde var olduğundan beri, istiğna halindeki nazlı goncayı emel sarığının süsü yapmıştır:

Eyledüm seyre gelelden çemen-i dünyâyı
 Zîb-i destâr-ı emel gonca-i istignâyı

1133 / KITA.6 -1

Şair taze, yeni yetişmiş goncayı irfan sarığına süs yapmıştır:

Gülşen-i tab‘uñ yine bir gonca-i nev-rüstesin
 Nâbîyâ pîrâye-i destâr-ı ‘irfân eyledüm

859 / G.527 – 5

Aşağıdaki beyitte ise goncalar sarığa süs olmamış, her gonca başına ateş renkli bir sarık giymiştir. Goncanın açması, açılması ve kırmızı güle dönüşmesi başına ateşten bir sarık giymesi olarak tasavvur edilmiştir:

Giyindi tâze nihâlân libâs-ı 'idâne
Şarındı başına her gonca âteşîn destâr

64 / K.10-7

B.6. Gonca – Micmer

Micmer içinde tütsü yakılan, üst kapağı delikli olup etrafa güzel kokular yaymaya yardımcı bir kaptır. Gonca güzel kokması ve kapalı şekli ile micmere teşbih olunmuştur. Canlara can katan, ruh bahşeden nesîm, eğer sevgilinin anber kokulu saçlarının misafiri olsa, yani sevgilinin saçlarını dağıtıp kokusunu getirirse, gül bahçesi meclisinde gonca micmer, gül de mangal olacaktır:

Olurdu gonca micmer verd mankal bezm-i gülşende
Nesîm-i can –fezâ mihmân-ı zülf-i 'anberîn olsa

1044 / G.778 - 2

B.7. Gonca- Dil (Gönül)

Gonca kapalı şekli, kırmızı rengi ve içinde gülü bulundurması itibariyle gönle benzetilir. Fakat şair, beyitte gönlünden memnun değildir ve gönlü ile goncayı kıyaslayarak gönlünün de gül-gonca gibi muntazam bir hal almasını, teninin de hurma tohumu gibi de neşeli olmasını istemektedir:

Ġonca-i gül gibi dil muntazamü'l –hâl olsa
Tohm-ı hurma gibi ten münşerihü'l-bâl olsa

1037 / G.770- 1

B.8. Gonca – Pirehen (Gömlek)

Gonca şekli dolayısıyla gömleğe teşbih edilmektedir. Goncanın çanak yaprakları onun gömleği olarak tasavvur edilmiş ve bu yaprakların açılması da

gömleğin yırtılması olarak düşünölmüştür. Goncanın çanak yapraklarını yırtan yani açan sabâdır. Şair, gonca ile sürekli beraber bulunan sabâ rüzgarının, onun gömleğine, yani gömleğe benzeyen yapraklarına aşına olduğunu ve kendisinin de sabâ ile beraber olması durumunda goncaya yakın olmanın, onun derununa vakıf olmanın zor olmayacağını ifade etmektedir:

Olmak ne var gonceye pîrâhen-i derûn
Bir kere âşinâlık ideyüm şabâ ile

963 / G.670 -5

B.9. Gonca –Yastık

Gonca kapalı şekli itibariyle yastığa teşbih olunmuştur. Gül açılmış ve yaygın şekli ile yatağa benzetilirken²³ gonca küçüklüğü ve kapalılığı ile yastık olarak tasavvur olunmuştur. Beyitte, gülbin tahtında yatıp uzanarak mest olmuş bir şekilde bülbülü dinleyen gülün koltuk altında goncalar yastık olmuştur:

Taht-ı gülbinde yatup mestâne dinler bülbüli
Güllerüñ zîr-i bağalde goncalar bâlfînidür

574 / G.151 –4

B.10. Gonca- İnsan

Ali paşa için yazılmış kasideden aldığımız beyitte, Ali Paşa ihtişamı ile feleğin güneşine ve cömertliği ile de bağış gül bahçesinin goncasına teşbih olunmuştur:

Âfitâb-ı felek-i ‘alem-i hüsn-i tedbîr
Âb u tâb –ı varak gonca-i gülzâr-ı ‘atâ

153 / K.24 -22

²³ Nihat Öztoprak, a.g.e., s. 59.

Aşık, bülbül gibi lafını sözünü uzatınca, taze gonca bundan hoşlanmayıp yüzünü kırıştırmaktadır:

Ol gonca-i ter cebhesini eyledi pür-çîn
Bülbül gibi tafsîl-i makal eyledüğümden

926 / G.619 - 2

B.11. Gonca – Veled (Çocuk)

Gonca küçüklüğü, tazeliği, narinliği ile kendisiyle aynı özellikleri taşıyan çocuğa teşbih olunmuştur. Beyitte gül, kırmızı rengi ile bayrağa, iriliği büyüklüğü ile sipâhiye, tazecik gonca da gülün yanında çocuğa benzetilmiştir:

Şurh –bayrak sipâhîdür güller
Veledêşdür yanında gonca-i ter

426 / M. 8-97

Gonca kapalı ve saklı hali ile düğüme benzetilmiştir. Ravza; ağacı, çimeni, yeşilliği bol olan ve insana feyiz veren, feyiz bahşeden bir yerdir. Ravzanın bu özelliği olmasa, düğüme benzeyen, sımsıkı kapalı haldeki goncayı rüzgarın yırtıcı, parçalayıcı tırnakları bile açamaz. Yani goncanın düğümünün açılmasına vesile onun ravzasıdır:

Olmasa ravzası sermâye – dîh-i feyz-i fütûh
Girih-i goncayı hall eyleyemez nâhun-ı bâd

16 / K. II - 52

B.12. Gonca- Hilâl

Kapalı, daha açılmamış haldeki gonca ile dolunay olmamış, yani daha tamamlanmamış hilal arasında benzerlik kurulmuştur. Aşık aslında ‘gül’ olan

sevgilisini gonca olarak görmüştür. Yine dolunaya benzettiği sevgilisi kendisine bazen hilal iken gösterilmiştir:

Ġonce gördüm seni ey gül sen o şâh olmayasun
Gösterürlerdi hilâl iken o mâh olmayasun
913 / G. 600 –1

B.13. Gonca –Maksut

Maksut, kast olunan istenen şeydir. Goncadan istenen, kast olunan şey ise onun açılmasıdır. Fakat goncanın açılması ise her zaman güzel şeylere vesile olmuyor.

Açılınca o gonca-i maşşûd
Çok hazân çekdi gülistân-ı vücûd
367 / M.I - 32

Kavuşmanın , aslında ayrılık gamına, acısına düşmek olduğunun farkına varan aşık; maksut goncasının da ümitsizlik gül bahçesinin süsü olduğunu görmüştür:

Bilmemişdüm vasl mevķuf-ı ġam-ı hicrân imiş
Ġonce-i maşşûd zîb-i gülşen-i hırmân imiş
719 / G.352 – 1

B.14. Gonca – Emel (Temennî)

Emel; ümit, hayal, arzu anlamlarındadır. Yani gerçekleşmesi istenen şeydir. Goncadan arzu edilen, murad olunan ise onun açılmasıdır. Gonca kapalı hali ile içinde emeller saklamaktadır. Ümit rüzgarı teneffüs edilip açıldığında ise emellere ulaşılacaktır:

Eyler güşâde gonce-i âmâli Nâbîyâ
Nâgâh rûzgâr-ı ümîdüñ tenessümi

1126 / G.888 -5

Temennî de emel gibi istek ve arzu anlamındadır. Şair şebneme benzettiği göz yaşı tanelerini, göz yaşı incilerini gözlerinden akıttığı, saçtığı halde, temennî gül bahçesindeki goncası yani ümidi bir türlü açılmamıştır:

Şaçdum güher-i eşki şebnem gibi dîdemden
Açılmadı bir gonce gülzâr-ı temennâda

1052 / G. 791 - 4

B.15. Gonca – Âyet

Aşğın bülbülü olduğu manevi bahçede gül goncalar Fetih ayetlerini tilavetle okumaktadırlar:

Gül-gonceler tilâvet-i âyât-ı fetih ider
Ol bâğ-ı manevide ki biz ‘andelibiyüz

647 / G. 252- 5

B.16. Gonca – Zeâmet

Bir beyitte goncalar, gül dalının eline geçirdiği tımar olarak düşünülmüştür. Gonca- veled maddesinden de hatırlanacağı üzere orada güller büyüklüğü itibariyle sipâhi olarak tasavvur olunmuştur. Zeâmet de Osmanlılar döneminde sipâhiye verilen en büyük tımar²⁴.

Goncalardur ze’ âmet –i ser-best
Eylemiş şâh-ı gül anı der-dest

425 / M. 8- 89

²⁴ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, 1999, s.1173.

B.17. Gonca –Kağıt Emîni

Bir beyitte gonca, kapalı hali ile içinde sakladığı kağıda benzeyen yaprakları dolayısıyla kağıt emîni olarak düşünölmüştür:

Goncaya çok kıvrıntı ‘âiddür

Enderûnı emîn-i kâğiddur

426 / M. 8 –104

B.18. Gonca – Sıkıntı (Eziyet) Çekme

Şair beyitte, bu alemin arzu rüzgarı ile açılmak isteyen gönüllerin evvelâ gonca gibi parça parça olması gerektiğini söylüyor. Gonca kapalı şekli ile sıkıntılı bir durum arz eder. Açıldığı vakit ise ferahlar. Açılmak, arzu rüzgarları ile ferah bulmak isteyen gönüllerin ise önce gonca gibi sıkıntılı olmaları, sıkıntı çekmeleri gerekmektedir. Ancak ondan sonra açılacaklardır:

Güşâyiş- h̄ân olan diller nesîm-i kâm-ı ‘âlemden

Bu gülşende mişâl-i gonca evvel laht laht ister

621 / G. 214 -3

B.19. Gonca – Diken Münasebeti

Gonca diken ilişkisinde, diken genellikle goncaya zarar veren konumundadır. Gonca dikenden korkmaktadır:

H̄ardan gonca-sıfat niceye dek bâk idelüm

Câmemüz bâde için gül gibi sad çâk idelüm

846 / G. 511 - 1

Aşağıdaki beyitte dikenlerin goncanın eteğini çaldıkları tasavvuruna yer verilmiştir. Bu haberi ulaştıran da inleyen bülbüldür:

İşitdüm hârlâr ol goncenüñ dâmânın almışlar
Baña tâze haberler ‘andelîb-i zârdan geldi

1121 / G. 882- 4

Bağa gül goncanın parça parça olmuş etekle gelmesinden, dikenin onun eteğini yırttığı anlaşılmıştır:

Bilindi kim var imiş hân gülşen-i ‘ademünde
Bu bâğa dâmen-i gül-gonca pâre pâre gelince

1045 / G.779 – 3

III. BÖLÜM

A. UMÛMÎ OLARAK SÜMBÛL

Latinlerin '*hisentüs hyancinthus*' Fransızların '*hiyasent hyacinthe*' ya da daha umumî ve meşhur olarak '*jasent jacinthe*' diye²⁵ isimlendirdikleri 'sümbül' bizim bahar çiçeklerimizden olup, çiçekler arasında ziyadesiyle sevilmiş bahçelerle birlikte evleri, terasları, balkonları, pencereleri süslemiştir.

1736 yılında yazılmış olup, Topkapı Müzesi'nde muhafaza edilmekte olan '*Sümbülnâme*' isimli sadece sümbül çiçeklerini konu edine el yazması²⁶ güzel bir eser vardır.

Sümbüle dair eski Yunan'da Ovidos adlı şairin yazmış olduğu bir efsane vardır. Şöyle ki:

Efsaneye göre Hyakinthos, Apollon'un can ciğer arkadaşı olan bir gençmiş. Günün birinde tertip edilmiş bir disk atma müsabakası esnasında, Apollon'un atmış olduğu disk, kaza sonucu Hyakinthos'un başına isabet ermiş ve gencin ölümüne sebebiyet vermiştir. Delikanlının başı, isabet eden disk sebebiyle bir çiçek sapı gibi kırılmış ve çimenler al kanlara boyanmıştır. Apollon arkadaşının cesedini kolları arasına alarak 'Ah,senin yerine keşke ben ölseydim' demiş. İşte o anda çimenler yeniden gövermiş ve Hyakinthos'un öldüğü yerde şimdiye kadar görülmemiş güzellikte bir çiçek açmış. Ondan sonra bu çiçeğe Hyakinthos yani 'Sümbül' denmiş²⁷.

²⁵ Cevat Rüştü, a.g.e. , s.161

²⁶ Gürkan Ceylan, a.g.e. , s.109

²⁷ Gürkan Ceylan, a.g.e. , s.104

Beyaz, pembe, kırmızı, sarı, mor, lacivert vb. pek çok çeşitli renge sahip olup, edebiyatımızda da bu çeşitli renkleri, şekli ve hoş kokusu dolayısıyla farklı benzetmelere konu olan sümbül, en çok sevgilinin saçı için kullanılmıştır. Bazen sevgilinin saçı sümbüle benzetilmiş bazen de sümbül sevgilinin saçına özenen ve onu kıskanan konumunda olmuştur.

Mevzû ile alakalı olarak şaire Fitnat Hanım şöyle buyurmaktadır:

Gülşeni vasf eylemekten rû-yı hûbândır garaz
Sümbülü yâd etmeden gîsû-yı cânândır garaz

Nâbî Dîvânı'nda sümbül, gül ve goncadan sonra en çok zikredilen çiçek olmakla birlikte toplam yirmi üç beyitte karşımıza çıkmaktadır. Sümbülün gelenek çizgisindeki benzetme unsuru olarak kullanımının yanında divanda farklı hayallere ve teşbihlere de konu olmuştur.

Sümbül beyitlerde farklı tamlamalar içinde kullanılmıştır:

Zülf-i sümbül, sünbül-i ter, sünbül-i sır-âb, sünbül-sıfat, sünbüle-i kıyam, sünbül-i bağ-ı izâr gibi.

Daha çok tazeliği ve güzelliği ile söz konusu edilen sümbül bir beyitte ufak, değersiz olarak telakkî olunmuştur:

O Rûmîler hıfâyîler o güller hürde sünbüller
Sezâ üstâdma Mânî vü Erjeng olsalar bende

1068 / G. 811-5

Bir beyitte ise sümbül saçta takılan çiçek konumundadır:

Sūnbūl taḡar ferâgat-1 haṭırla başına
Limânladuḡça lengerin alup sefineler
643 / G. 246 - 3

B. SÜMBÜLÜN BENZETİLDİĞİ ve İLGİ KURULDUĞU UNSURLAR

B.1 Sümbül – Kâkül (Zülf)

Sümbülün kaküle teşbihi şekli dolayısıyladır. Kakül ya da zülûf dağınık ve kıvrım kıvrım hali ile çiçekleri kıvrım kıvrım, boğum boğum olan sümbüle teşbih olunur. Bir diğêr benzerlik de sevgilinin saçı daima siyah renktedir. Keza sümbülde de koyu renkler hakimdir.

Beyitte sevgilinin yüzü ile gül arasında, kâkülü ile de sümbül arasında ilişki kurulmuştur. Şairin gönlünü bağlamadığı ne yüz, ne de kakül kalmıştır. Yine eline alıp koklamadığı ne gül ne de sümbül kalmıştır:

Dil bağlamaduk ne rû ne kâkül kômîşuz

Şemm eylemedük ne gül ne sünbül kômîşuz

1194 / R. 81

Aşağıdaki beyitte ise, genellikle kıvrım kıvrım olduğu kabul edilen, ve sümbüle teşbih olunan zülfün kıvrımlarının olmadığı ifade edilmektedir:

Niye bî-cân olur pâ-y-ı nigâh-ı rağbetüm bilmem

Tehî güller girihden zülf-i sümbülde şiken yoktur

566 / G. 141 - 3

B.2 Sümbül – Dûd (Duman)

Dumanın ve sümbülün arasındaki benzerlik ve ilişki renkleri ve şekilleri münasebetiyledir. Sümbül kıvrım kıvrım şekli ve koyu rengi itibariyle dumana teşbih

olunmuştur. Beyitte ateş yani kıvılcım rengi ve şekli itibari ile güle ondan çıkan duman da yine renk ve şekil itibariyle taze bir sümbüle benzetilmiştir:

İden taşavvur-ı hulkın cahîme itse nigâh
Olur şerâresi gül dîdı sünbül-i sır- âb

73 / K. 11 - 47

Mecnûn' un mezarının toprağından çıkan, gönlünün sümbüle benzeyen dumanını bize aşıkların yanmaları, yakılmaları haber vermektedir. Gönlü hala yanan Mecnûn' un gönül dumanı sümbüle teşbih olunmuştur:

Beķâ-yı sûziş-i 'uşşakı iş' ar itdi Mecnûn' uñ
Çıkan sünbül-sıfat dîd-ı dili hâk-i mezârından

926 / G. 618- 2

B.3 Sümbül - Hat

Sümbül, rengi ve güzel kokusu sebebi ile sevgilinin ayva tüyüne benzetilmiştir. Yanağın bağına teşbih olunduğı beyitte – yanaklar gül, dudaklar goncahat, bu yanak bağıının yeni yetişmiş sümbülü kabul edilmiştir:

Ĥať nev-demîde sünbül-i bâğ-ı ' izâridur
Âhir zamân-ı hüsniñ evvel-bahâridur

576 / G.153 – 1

B.4 Sümbül – Odun

Sümbülün oduna teşbihi şekli dolayısıyladır. Beyitte, sümbüller ve güller ile odun ve anber arasında ilişki kurulmuştur. Sümbüller ile güller cennet ehli, cennet ait kabul edilirken, kokusu dolayısıyla güle benzeyen anber ve şekli dolayısıyla sümbüle benzeyen odun cehennem ehli olarak görülmüştür:

Eyleyen sünbüller ile glleri ehl-i bihit
Eylemi ikmetle ehl-i nr 'd u 'anberi

129 / K. 17 – 5

B.5 Sünbül- Beyit

Şair bir beyitte, kendisinin söylediği her beyti taze bir sünbüle benzetmitir. Sünbül tazeliği ve güzelliği vesilesiyle yine şairin güzel gördüğü beytine benzetilmiştir. Mısraının her birisini ise bir cevhere, inciye benzetmitir:

Beytinn her biri sünbül-i ter
Mıra' un her birisi bir gevher

389 / M.5 -5

B.6 Sünbül – Tuğra

Taze snbln nehir üzerine den, yansıyan aksi üzeri tuğralı defter sureti olarak tasavvur olunmuştur. Tuğra bilindiği gibi karışık çizgilerden ve şekillerden oluşur. Sünbül de ekil itibari ile karışıktır. Sünbül ile tuğra arasında ekil bakımından ilişki kurulmuştur:

Cybr üzre 'aks-i sünbül-i ter
Oldı tuğralı ret-i defter

423 / M.8- 69

B.7 Sünbül –Edep Kokusu

Beyitte, snbln güzel kokusu ile edep kokusu arasında ilişki kurulmuştur. Aslında edep, soyut bir kavramdır. Rengi ve kokusu olamaz.

Naziklik, zariflik, iyi terbiye anlamlarına²⁸ gelen edep ile aslında taze sümbül arasında bir ilişki vardır. Kısaca, taze sümbül edepli birisi olarak telakkî olunmuştur:

Mesnedi zirve-i destâr-ı ser-i rağbet olur

Sümbül-i ter gibi her kimde var bûy-ı edep

467 / G. 19 - 2

B.8 Sümbül- Piyaz

Sümbülün piyazla olan ilişkisi renk ve şekil benzerliğinden ziyade koku üzerinedir. Aslında sümbül ve fasulye haşlamasından oluşan piyazın koku benzerlikleri de yoktur. Fakat şair beyitte ikisi arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Sümbül, piyazın yetişip büyümesine özenmekte ve ona bu noktada saygıda bulunmaktadır. Fakat renk, koku ve gösteriş bakımından ise sümbül piyazdan çok daha öndedir:

Sümbül piyâza neşv ü nemâda niyâzda

Yoğdur bu reng u bûy nümâyiş piyâzda

980 / G. 695 -1

Aşağıdaki beyitte ise şair, renk ve kokuyu sümbülde takma, ödünç alınmış görmektedir. Piyazın kokusu sümbüle göre çok daha keskindir. Fakat önem ve kıymet meselesine gelindiğinde ise imtiyazlı olan yine sümbüldür:

Sümbülde müste'ardur amma bu reng u bûy

Fağr-ı piyâz sünbüledür imtiyâzda

980 / G.695 -2

²⁸ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s.203

B.9 Sümbül - Jle

Sümbülün iĝ taneleriyle dolması ile emen mukatatı, mal ile dolmuştur. Beyitte mukatat arazisine benzetilen emen, mala benzetilen üzeri iĝ taneleri ile bezeli sümbül ve ssen ile dolmuştur:

Oldı pr-jle sünbül  ssen

oldı ml-i muĝatat-ı emen

422 / M. 8- 61

IV. BÖLÜM

A. UMÛMÎ OLARAK LÂLE

Anadolu'ya Türklerle birlikte giren ve girdiği andan itibaren dalga dalga etki alanı genişleyen lâle, çini, mîmârî, tezhip, minyatür, hat vb. sanatlarda, havuz kenarı, mezar ve çeşme süslemelerinde, yazma kitap ciltlerinde, kumaşlarda, örtülerde, halılarda ve nihayet Klasik Türk Şiirinde geniş ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır.

İran mitolojisine göre, bir yaprağın üzerindeki çiğ tanesine yıldırım düşmüş ve alev alan yaprak o hâliyle donup kalarak lâle' ye dönüşmüştür. Göbeğindeki siyahlık da yıldırımdan arta kalan yanık iziymiş²⁹.

Osmanlı tarihinde bir döneme adını veren ve özellikle XVI. yüzyıldan itibaren rağbette olan lâle, en çok III. Ahmet döneminde önem kazanmış ve ilgi görmüştür. O dönemde binden fazla yeni lâle formunun elde edilmiş olması³⁰ lâle merakının ne derece ve seviyede olduğunu göstermektedir.

Lâle merakı Avrupa'da XVI. yüzyılın ikinci yarısında yayılmaya başlamış ve XVII. yüzyılın başlarında, lâleleriyle bugün de bütün dünyaca tanınan Hollanda'da tam bir çılgınlık seviyesine varmıştır³¹.

Lâle klasik şiire XV. yüzyıldan itibaren iyiden iyiye yerleşmiştir. Rengi ve şekli dolayısıyla farklı hayallere ve benzetmelere konu olan lâle renginden ötürü en

²⁹ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 107

³⁰ a.g.e., s.134

³¹ a.g.e., s. 114

çok sevgilinin yanağına, şarap, yara, kan, la'l gibi unsurlara benzetilmiştir. Şekli dolayısıyla da en çok kadehe benzetilmiş ve kadehle arasında ilişki kurulmuştur. Yine lâlenin ortasındaki siyahlık ile de yara (dağ) arasında renk ve şekil bakımından benzerlik kurulmuştur.

Klasik şiirde kendisine oldukça geniş yer bulan ve XVI. yüzyılda gül ile rekabete girişen lâle, onun tahtını epeyce tehlikeye sokmuştur³². Bu yüzyılın büyük şairi olan Bâkî lâle redifli bir gazel yazmış ve bu çiçeği çemene hükümdar yapmıştır. Bâkî' den yaklaşık iki yüz yıl sonra gelen Nedim'in şiirlerine de lâle dönemi, lâle döneminin bütün ruhu ve bu dönemdeki hemen her şey damgasını vurmuştur.

Lâle kelimesinin harflerinin yerleri değiştirildiğinde Allah ve hilâl kelimelerinin elde edilmesi ve bu iki kelimenin de çok önemli olması lâleye daha ayrı ve özel bir anlam atfedilmesine vesile olmuştur. Lâle ve lâle ile aynı harflere sahip Allah ve hilâl kelimelerinde nokta olmaması, benekli ve lekeli lâlenin makbul olmaması ve onun kusurlu olduğu düşüncesinin yerleşmesine sebep olmuştur³³.

Lâle dağda, kırdaki bayırda yetişiyor olmasından dolayı 'taşralı' kabul edilmiştir. Bunun içinde utangaç, çekingen, usul erkan bilmez bir çiçek olarak düşünülmüştür³⁴. Yalnız, pek çok çeşit rengi ile bağlara bahçelere güzellik ve taravet bahşeden lâleden, tabiat güzel kokuyu kıskanmıştır³⁵. Ve renk hususunda çok fazla çeşitlilik gösteren lâlenin mavi rengi yoktur³⁶.

Klasik şiirde lâle, gülden sonra en çok işlenen çiçeklerin başında gelmesine rağmen Nâbî Dîvânı'nda çok fazla kullanılmamıştır ve yirmi beyitte karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım da genel olarak geleneksel çizgide olup renk bakımından sevgilinin yanağı, yine renk ve şekil bakımından yara olarak kabul edilmesi doğrudur.

³² Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 111

³³ Cevat Rüştü, a.g.e., s.82

³⁴ Beşir Ayvazoğlu, a.g.e., s. 109

³⁵ Cevat Rüştü, a.g.e., s. 87

³⁶ a.g.e. s. 96.

Lâle şu tamlamalar içinde karşımıza çıkmaktadır:

Lâle-had, lâle-reng, lâle-i rengîn, berg-i lâle-i rengîn.

B. LÂLE İLE İLGİLİ BENZETMELER

B.1 Lâle – Dağ (Yara)

Lâle' nin yaraya teşbihi kırmızı rengi ve ortasındaki siyahlık sebebiyledir. Yara koyu renktedir. Kalp de kırmızı bir et parçasıdır. Dolayısıyla gönüldeki yara ile lâlenin yaraya teşbih olunan ortasındaki siyahlık arasında benzerlik kurmaktadır. Beyitte şair, lâlenin yarası ile kendi yarasını kıyaslayıp onu üstün görerek, lâlenin yarasını kıskanmaktadır. Ve bu kıskançlığı sebebiyle de 'yara öyle olmaz ki' diyerek onu hafife almaktadır:

Lâlenüñ dâğına reşk eyledüğinden göñlüm
Dâgdâr öyle degüldür ki dimek mümkün olsa

1039 / G. 772 – 8

Aşağıdaki beyitte ise şair eğer açılmamış olsaydı lâlenin bu şekilde yaralı olmayacağı ifade etmektedir. Lâle açıldığı için ortası yani derûnu kararmış, yaralanmıştır:

Açılmayaydı olmaz idi lâle dağdâr
Gencîne-i piyâzda âsûde hâl iken

914 / G.602 –2

Lâle derûnundaki yarayı her ne kadar saklamaya çalışsa da aslında onun arzu ateşi, kıvılcımı sonucunda oluştuğu bilinmektedir:

Bergler şu'le-i şevk olduğımı hep bilirüz
Şaklasun ister ise dâğ-ı derûnın lâle

964 / G.671 – 3

B.2 Lâle – Yanak

Lâle ile yanak arasındaki münasebet, lâlenin kırmızı rengine dayanır. Sevgilinin yanakları daima kırmızı renktedir ve bu kıpkırmızı yanaklar aşıkları baştan çıkarır, onlara acılar verir.

Beyitte, sevgilinin yanağının şevki ve yanağına duyulan arzu ile heves yüzünün rengi bile lâle rengine bürünmektedir. Şair burada orijinal bir kullanıma yer vermektedir. Hevesin yüzü ve rengi olmaz. Şairin arzu ve özlemi öyle had safhadadır ki, onun bu şevk ve arzusu hevesi bile lâle rengine bürünmektedir. Sevgilinin ağzının hayali ve düşüncesiyle ise sabır yolu dar olmakta, yani sabır ve tahammül kalmamaktadır:

Şevk-i rûhuñla rûy-ı heves lâle- reng olur

Fikr-i dehânuñ ile reh-i şabr teng olur

527 / G. 91 - 1

Lâle yanaklı sevgilinin meclisi terk edişi, aşıklarına dayanılması zor acı ve ıstırap vermektedir. Sevgilinin gidişinin ardından, ona kavuşmaya ve yakın olmaya duyulan özlem ve bu özlemin verdiği kıskançlık da dayanılmaz olmaktadır:

Firâk-ı meclisüñ ey lâle –had ne müşkil imiş

Çarîn-i vasla zarurî hased ne müşkil imiş

722 / G. 356 - 1

Lâle yanaklı sevgili, o kadar ilgisiz ve alakasızdır ki rakib ile aşığı bilmemekte, bir başka deyişle rakib ve aşığının kıyasını iyi yapamamaktadır. Gözleri, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayıramamaktadır:

Rakîb ile beni ol lâle- had nedür bilmez

Ne dîde tecrîbedür nîk ü bed nedür bilmez

700 / G. 326 - 1

B.3 Lâle – Hâven

Lâlenin hâvene teşbihi şekli dolayısıyladır. Hâven ya da bugünkü kullanım şekli ile havan, bir maddeyi döğüp ufalamak için kullanılan içi derin ve çukur bir kaptır³⁷. Lâlenin de içinin derin ve çukur olması havan ile arasında benzerlik kurulmasına vesile olmuştur. Beyitte, havanın içinin misk ya da anber ile dolu olduğu, havana benzeyen lâlenin kabına da şairin derûn yarasına benzettiği ortasındaki siyahlık kalmıştır:

Hâven-i mis pür olur misk ya ‘anber ile
Lâlenüñ hâvenine dâğ-ı derûn kalmıştır

1145 / KITA.34

B.4 Lâle- Ateş

Lâle – ateş arasındaki benzerlik, yani lâlenin ateşe teşbihi, lâlenin kırmızı rengi münasebetiyledir. Pişmanlıktan duyulan acı ve ıstırap ile ah edip, bu ahtan çıkan ateşi bilenler, ateşle yananlar, soğğun destara süs olarak takılan lâleden daha iyi ve daha menfaatli olacağını bilmektedirler. Destara süs için pişmanlık ahının ateşine teşbih olunan lâle yerine soğuk, yani onların ateşini hafifletecek ve düşürecek bir şey gerekmektedir:

Şu‘le –i âh-ı nedâmet bilen añlar serd
Lâleden fâ‘idemend olduğunu destâra

965 / G. 673 – 3

³⁷ Ahmet Kartal, Klasik Türk Şiirinde Lâle, Ankara, 1998, s.132

V. BÖLÜM

A. UMUMİ OLARAK NERGİS

Klasik şiirimizde umûmiyetle mahmur , mest, baygın gözü temsil eden nergis efsâneye göre şöyle oluşmuştur:

Ekho birgün kırdı dolaşırken Narkissos'u görür ve delicesine tutulur. Aşkını ilan etmek istemektedir fakat yaratılışı buna uygun değildir; sadece söylenen sözleri aynen tekrarlayarak konuşabilmektedir. Bu yüzden Narkissos'un kendisini görüp konuşmasını beklemek zorundadır. Narkissos sonunda peşinde bir gölge Ekho'yu hisseder ve "Orada kim var ?" diye seslenir. "...var" diye cevap verir Ekho. Böylece Narkissos ile Ekho arasında dünyanın en garip diyaloglarından biri başlar. Narkissos sıcağın ve av yorgunluğunun verdiği ağırlıkla bir pınarın başında durur ve susuzluğunu gidermek ister. Tam o sırada suda kendi aksini görerek bir başkası zanneder, bilmeden kendini arzular, "kendi hüsnüne hayran" olur. Ve bu çaresiz aşkla günden güne eriyen Narkissos pınarın başında can verir. Ekho ise, sevdiğini, iniltilerini uzaktan tekrarlayarak çâresizlik içinde seyretmektedir. Mitolojiye göre, Narkissos öldükten sonra sarı göbeğini beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçeğe dönüşmüştür. Nergis (Ayvazoğlu, 1995:144)

Efsaneye göre bu şekilde meydana gelen nergis, psikoloji ve tıpta farklı terimlere kaynaklık etmektedir. 'Kendi kendine hayranlık' olan narsizm ve tıpta uyuşturucu özellikleri ile bilinen narkoz ve narkotik kelimelerinin bu kökten geldiği ileri sürülmektedir.

Başta de ifade ettiğimiz üzere, klasik şiirde genellikle sevgilinin mahmur, mest gözlerini temsil eden nergis insana uyku veren bir kokuya sahiptir. Klasik şiirde

sık sık işlenen nergisin bu uyuşturucu özelliğinin yanında, göbeğindeki sarılığı, taca benzeyen şekli, beyaz rengi, bîmâr oluşu gibi özellikleri ile farklı hayaller konu olmuştur.

Nâbî Dîvânı'nda on üç beyitte karşımıza çıkan nergis, farklı hayal ve unsurlarla göze teşbihi, bîmâr ve zalim oluşu ve beyazlığı sebebiyle anılmıştır.

Nergis şu tamlamalar içinde kullanılmıştır:

Nergis-i zâlim, nergis-i cânâne, nergis-i bîmâr, nergis-i câdû, nergis-i âhû- yı harem.

B. NERGİS İLE İLGİLİ BENZETMELER

B.1. Nergis- Dîde (Göz)

Nergisin klasik şiirde umûmiyetle göze benzetildiğini söylemiştik. Nâbî Divânı'nda nergisin zikredildiği on iki beyitten yedisi göz üzerine yapılan benzetmelerdir. Nergis mestliği, sarhoşluğu ve mahmurluğu ile sevgilinin şehlâ gözlerini simgeler. Sevgilinin nergise benzeyen gözleri aşğının gönlünde dolaşıp durmaktadır. Beytin ikinci mısraında sevgilinin şarap içtiği için baş ağrısı çektiği belirtilmiştir. Bir anlamda sevgilinin gözlerinin mahmur oluşu, onun şarap içtiği ve şarabın ardından gelen humâra tutulduğu içindir:

Göñüllerde hayâl-i nergis-i cânâne devr eyler

O mey- h'âr-ı humâr âlûdedür meyhâne devr eyler

625 / G.220 -1

Nergis ortasındaki sarı rengi sebebiyle, sararmış solmuş, hasta kabul edilir. Şair beyitte, sevgilinin hasta gözlerinin huyunu, yani aslında hastalığının ne anlama geldiğini bildiğini söylemektedir. Sevgilinin hasta gibi olan, hasta rengine boyanmış gözlerinin altında gerçekte güçlü kuvvetli biri vardır:

Mîzâc-ı nergis-i bîmâr-ı yâri biz bilürüz

O haste- reng-i tüvânâ- şikârı biz bilürüz

675 / G. 291-1

Şair beyitte, sevgilisini güzel ahlaklı görmemektedir. Sevgilinin kendisi çok güzeldir fakat ahlakı güzelliği gibi değildir. Sevgilinin gözlerinin hastalığı ise onun bu bozuk ahlakına bağlanmıştır. Ahlakı düzgün olmadığı için gözleri hasta olmuştur:

Nâbî o gülün olmaz idi nergisi bîmâr

Ahlâkı dahı hüsni gibi mu' tedil olsa

969 / G. 678 - 5

Sevgilinin gözleri Harem âhûsunun gözlerine teşbih olunmuştur:

Güli dâğ-ı dil-i gülzâr-ı İrem

Nergisi dîde-i âhû-yı harem

387 / M. 4-11

Yine aşağıdaki beyitte şair sevgilisinin 'cadı gözlü' olmadığını bilakis gözlerinin harem âhûsunun gözlerine benzediğini ifade etmektedir:

Şâh-ı âhû-yı harem iki ebru degül a

İki âhûdur iki nergis-i câdû degül a

996 / G. 715 -1

B.2. Nergis- Kefen

Nergisin çiçek kısmının beyaz oluşu sebebiyle kefenle arasında benzerlik kurulmuştur. Şair oldukça orijinal bir benzetme ile nergisin beyaz oluşunun sebebinin onun daha yokluk uykusundan gözlerini açmadan yani daha dünyaya gelmeden bu dünya bahçesinin kötülüğünü bildiği için kefen giydiği hayali üzerine kurmuştur. Yani nergis daha bu aleme teşrif etmeden kefenlenmiş ki bu kötülük aleminden hemen gitmeye hazır olmuş olsun:

Fenâsın añlamış nergis kadar yok bâğ-ı devrânun

Dahı h̃âb-ı ' ademden açmadan çeşmîn kefenlenmiş

710 / G.339 – 3

B.3 Nergis – Beyaz Sayfa

Nergisle beyaz sayfa arasındaki münasebet de yine nergisin beyaz

çiçekleri dolayısıyla aralarındaki renk benzerliği üzerinedir. Nergisin beyazdan bir sayfaya olarak kabul edildiği beyitte, kiraz da bu beyaz sayfaya kırmızı rengi sebebiyle bal mumu getiren olmuştur:

Viridi nergis sepîd- gûn kırtâs

Qırmızı bal mumı getürdi kirâs

426 / M. 8 - 108

B.4 Nergis- Piyâz

Piyaz bilindiği üzere haşlanmış fasulyeden yapılan bir çeşit salataadır. Nergis – piyaz münasebeti ise renk benzerliğine dayanır. Beyitte şair, piyazın suyunu içen fakat içtikten sonra piyaza renk ve koku veren nergise piyazın suyunu helâl etmektedir. Burada piyazın renk ve kokusu ile nergisin renk ve kokusu arasında bir ilişki kurulmuştur:

Egerçi âbın içdün lîk âba reng ü bû virdün

Piyâzuñ âbı ey nergis saña kat kat helâl olsun

886 / G. 564 - 8

VI. BÖLÜM

A. UMÛMÎ OLARAK YASEMİN (SEMEN)

Beyaz rengi, güzel kokusu, yapraklarının letâfeti, inceliği ve zarıflığı ile yasemin ya da semen klasik şiirde genellikle sevgilinin yüzüne göğsüne ve kokusuna benzetilmiştir. Yasemin, pek çok şairin hayalinde hemen hemen aynı doğrultuda fakat farklı tatta teşbihlere ve mecazlara konu olmuştur.

Cevat Rüştü, edebiyatımızda genellikle ayrılmayan yasemin ile semenin aslında ayrı manalara işaret ettiğini söyler³⁸. Fakat umûmiyetle şiirimizde aynı kavramı karşılayan iki farklı kelime olarak karşımıza çıkar.

Nâbî Dîvânı'nda on bir beyitte karşımıza çıkan yasemin genellikle beyazlığı vesilesiyle anılıp, sevgilinin yanağına teşbih olunmuştur. Yasemin yaprağı da sıkça zikredilen unsurlardan biridir.

Yaseminler pek çok çiçek gibi ilkbaharda açan çiçeklerdir. Baharın gelişi ile bağ ve bahçeyi süslerler, güzel kokularını etrafa dağıtırlar. Bir beyitte şair, gül mevsiminde güllerle birlikte açılan yaseminleri temâşâ etmek için çemenden çemene dolaşılması gerektiğini söylemektedir:

Fasl-ı güldür idelüm geşt çemenden çemene

Açalum çeşm-i temâşâyı semenden semene

1029 / G. 758 –1

³⁸Cevat Rüştü, a.g.e., s.200

Yine bir başka beyitte şair bahar mevsiminin gelmesini isteyerek, çemende dolaşacağı, gülleri ve yaseminleri izleyeceği zamanın gelmesini arzulamaktadır:

Eyyâm-ı bahâr u dem –i geşt-i çemen olsa

Hengâm-ı temâşâ-yı gül ü yâsemen olsa

1163 / KITA. 88

Bir beyitte ise şairin burnunun kokusunu keskinliği sebebiyle pençeye teşbih ettiği yasemin tutmuştur:

Girîbân-ı meşâmum pençe-i bûy-ı semen tıtdı

‘Înân-ı ihtiyârum dest-i gül- geşt-i çemen tıtdı

1116 / G. 875 - 1

B. YASEMİN İLE İLGİLİ BENZETMELER

B.1 Yâsemin – Yüz

Yasemin beyitlerde beyaz rengi sebebiyle sevgilinin yüzüne teşbih olunmaktadır. Yasemin – yüz ilişkisine dört beyitte rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzü ile yasemin yaprağı kıyaslanmakta, daha sevgilinin yüzünün rengini işitmeden heyecandan ve kıskançlıktan olsa gerek, yasemin yaprakları titremektedir:

Rûh-ı rengîni gûş itmeden berg-i semen ditrer
Nesîm-i zülfini yâd itmeden şahn-ı çemen ditrer

555 / G. 127 –1

Aşığın gönül çehresi, sevgilinin yasemine benzeyen yüzünü durmadan anarak, adeta onu sayıklayarak bozulmuştur. İpliğe benzettiği canı da sevgilinin kıvrım kıvrım saçlarının yadıyla üzölmüştür:

Üzöldü rişte-i cân zülf-i pür şiken diyerek
Bozuldı çihre-i dil berg-i semen diyerek

798 / G. 446 - 1

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin yüz sayfası gül gül açılarak, yasemine dönmüştür:

Açılmış gül gül olmuş şafha-i rûy-ı semenlenmiş
Letâfet kat kat olmuş ‘ârızında nesterenlenmiş

710 / G. 339 –1

B.2 Yasemin – Dendân

Yaseminin dişe teşbihi beyazlığı sebebiyledir. Şair oldukça orijinal bir kullanım ile gülün üzerine düşmüş yasemin yaprağını, sevgilinin la'le benzeyen kırmızı dudakları içerisindeki beyaz dişlerine benzetmiştir:

Virür la' lündeki dendânlaruñ hâletin cânâ
Gül-i surh üstine üftâde berg-i yâsemîn ols a

1044 / G. 778 – 4

B.3 Yasemin – Zülf

Şair, beyitte nasıl ki gemilerin dalgalara karşı gelemeyeceği ve gelemeyeceği ancak dalgalar doğrultusunda hareket edebildikleri gibi tarağın da sevgilinin yasemin gibi saçlarına karşı gelemeyeceğini, ancak onun saçının kıvrımları doğrultusunda hareket edebileceğini ifade etmektedir:

Şâne nice olur zülf-i semen -sâya mu' ârız
Keştî olamaz mevce-i deryâya mu' ârız

728 / G. 364 - 1

VII. BÖLÜM

ADI GEÇEN DİĞER ÇİÇEKLER

1. Nîlûfer

Su üzerinde açan beyaz ve sarı bir çiçek³⁹ olan nîlûferin Nâbî Dîvânı'nda adı üç kere geçmektedir. Aşağıdaki beyitte nîlûferin bu özelliğine değinen şair, kendisi ile nîlûferi karşılaştırmaktadır. Nîlûfer akarsu içerisinde bulunup orada yetiştiği gibi gibi, aşık da göz yaşı suyu içerisinde. Bu noktada aralarında bir benzerlik söz konusudur. Fakat arada bir fark vardır. Akarsuda göz yaşı gibi sıcaklık olamayacağını ifade eden şair nîlûferle aralarında olan bu farkın anlaşılmasının sebebini sormaktadır:

Nâbî olamaz cûyda âb-ı reşk gibi germ
Farq itmemenüñ vechi ne nîlûferi benden

900 / G. 582- 5

Bir beyitte de şair, meşhur bir Çinli nakkaş olan Mânî 'nin resim üzerine mükemmel bir surette nakış olmuş nîlûferi görse, kıskançlık taşı ile göğsünü gök rengine boyayacağını ifade etmektedir:

Seng-i reşk ile kebûd eylerdi Mânî sinesin
Görse bu resm üzre bunda nakş olan nîlûferi

215 / TRH.30 –22

³⁹ Nejat Sefercioğlu, Nev'i Divanı Tahlili, Ankara, 1990, s.411

2. Benefşe

Menekşe klasik şiirde genellikle kokusu, siyaha çalan rengi, boynunun eğriliği ve şekliyle ⁴⁰ hayallere konu olmaktadır. Dîvân' da yalnız iki beyitte geçen menekşe, birinde tazeliği ve güzel kokusu ile diğerinde ise boynunun eğikliği münasebetiyle teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Doğru, yanlışsız, dürüst veziri taze menekşeye benzeten şair, onun aklının şuurunun da cihanı güzel kokusuyla kokulandırdığını söylemektedir:

Şahh-ı âşaf benefşe-i terdür
Ki dimâg-ı cihân mu'attardur

400 / M. 8- 4

Nezâket ve incelikte bu alemde Fahrî' nin eşi benzeri olmadığını söyleyen şair, Fâhrî'nin ruhu ile menekşe arasında ilgi kurup onun da menekşe gibi boynunun eğik olduğunu yani tevazu sahibi olduğunu ve bu sebepten başının yerde olduğunu ifade etmiştir:

Nezâketde nazîrin görmedük gûş itmedük Nâbî
Benefşe gibi olmuş rûhı Fahrî'nün ser-efkende

1068 / G. 811 -7

3. Sûsen

Arapça'da simsim⁴¹, Türkçe' de susam olarak karşılanan sûsen, Nâbî Dîvânı'nda üç beyitte karşımıza çıkmaktadır. İki beyitte sûsen uzun ince şekli, sivri ve uzun yaprakları münasebetiyle kılıca teşbih olunmuştur.

⁴⁰ Harun Tolasa, Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara, 2001, s.477

⁴¹ Ferit Devellioğlu, a.g.e., s.954

Kavgayı, kargaşayı bir tarafa bırakıp artık huzur içinde yaşadığını günlerle barış sözleşmesi yaptığı yoluyla açıklayan şair, kılıçla süssen arasında şekil benzerlikleri dolayısıyla ilişki kurmuştur. Süssen bağda, bahçede yetişen ve şekliyle kılıcı andıran bir çiçektir. Kılıç ise bir savaş aletidir. Şair günlerle öyle bir barış anlaşması yapıp, öyle bir söz vermiştir ki değil kılıca, bağda kılıca benzeyen süssen çiçeğine bile yer yoktur:

‘Akd-i şulh itmişüz ol mertebe eyyâm ile kim
Bâgumuzda bitemez tîğ be-kef süssenümüz

674 / G. 289 - 5

Aşağıdaki beyitte ise süssen gül bahçesine ‘kılıç’ olarak tayin edilmiştir:

Hişşelerden birikdürüp gülzâr
Süseni eyledi kılıç tîmâr

425 / M. 8- 90

4. Erguvan

Erguvan kırmızımtırak bir çiçek olup yalnızca bir beyitte, bu kırmızı rengi sebebiyle anılmıştır. Beyaz bir çiçek olan yaseminle, kırmızı erguvanın bir arada bulunuşu sevgilinin gül yüzüne teşbih edilmiştir:

Hem reng-i gül- ruhân olur itdükçe ‘an-karîb
Âmîzîş ergavân ile berg-i semenleri

1093 / G. 844 - 6

5. Nesteren

Ağustos gülü, yaban gülü demek olan nesteren, bir beyitte sevgilinin yanağına teşbih münasebeti ile kullanılmıştır:

Açılmış gül gül olmuş safha-i rûyî semenlenmiş
Letâfet kat kat olmuş ‘ârızında nesterenlenmiş

710 / G. 339 – 1

6. Zanbak, Nesrîn

Zanbak bir beyitte, beyaz rengi sebebiyle anılmıştır. Aynı beyitte yine beyaz bir gül olan ‘nesrin’ beyazlığı ve şekli dolayısıyla sayfaya teşbih edilmiştir. Nesrin beyaz bir sayfa olunca, zanbak da mürekkebi gümüş rengi olan divit şeklinde telakkî edilmiştir:

İtdi zanbak devâtını sîmîn

Pür varak oldu kîse-i nesrîn

426 / M. 8-106

7. Karanfil

Divanda yalnızca bir beyitte geçen karanfil, kırmızı rengi dolayısıyla kıyas unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgilinin boyu, yüzü ve endamı serv, gül, karanfil lâle ve bunların birbiri ile kıyası doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Bağa gezintiye gelen sevgilinin boyunu, yüzünün kırmızılığını, ve endamını görünce servi gülden, gül karanfilden, karanfil de lâleden utanacaktır:

Bâğa gel kıadd ü ruḥ ü ḥalûñ görüp olsun ḥacîl

Serv gülden gül karanfilden karanfûl lâleden

931 / G. 626 -3

SONUÇ

Nâbî Dîvânı'nda teşbih unsuru olarak çiçekleri gül, gonca, sümbül, lâle, nergis, yasemin ve adı geçen diğer çiçekler olmak üzere toplam yedi ana başlık altında incelemiş bulunuyoruz. Adı geçen çiçekleri bu başlıklar altında kategorilere ayırmakla, her bir çiçeğin şairin hayal dünyasında nelere karşılık geldiğini, onun hislerine ne şekilde tercüman olduğunu ve şairin lügatinde ne derecede ve ne sıklıkta yerleri olduğunu görmüş olduk.

Çalışmamızın birinci ve en kapsamlı, en etraflı bölümünü oluşturan gül, divanda adı en çok geçen çiçek konumundadır. Gülün diğer çiçeklere nazaran daha sık kullanılmış olması sebebiyle onu diğer çiçeklerden daha farklı olarak bir takım alt başlıklar altında incelemeye tabi tuttuk. Gülün tespit ettiğimiz üzere, kırk farklı mefhumla arasında benzerlik ya da anlam ilişkisi kurulmuştur. Gül bu kavramlarla olan ilişkisinde bazen benzeyen, bazen de kendisine benzetilendir. Gülün benzetildiği unsurların başında sevgili ve sevgiliye ait hususiyetler gelmektedir. Bu benzetmelerdeki esas gülün şekli, rengi ve kokusu ile sevgilinin fiziksel özellikleri arasında kurulan ilişkidir. Bilhassa sevgilinin yanağı ve yüzüne dair yapılan teşbihlerde şair oldukça canlı ve orijinal benzetmelere yer vermiştir. Bunların yanında gülün bülbülle, şebnemle ve dikenle olan ilişkisi de oldukça sık işlenmiş mevzulardandır ki çalışmamız içerisinde ayrı bir alt başlık altında incelenmiştir. Gül- bülbül ilişkisi genellikle geleneksel çizgidedir fakat her daim gülün kulu kölesi olarak gördüğümüz bülbül şairin bazı beyitlerinde alışılmışın dışında, güle karşı gelmekte, ona küstahlık yapmakta ve aşkında kusur etmektedir.

Gülden sonra çalışmamızın ikinci ana kısmını oluşturan gonca, adı en çok geçen ikinci çiçektir. On dokuz farklı unsurla arasında benzerlik ilişkisi kurulmuş olan goncanın benzediği ve benzetildiği unsurların başında yine sevgili ve sevgiliye

ait hususiyetler gelmektedir. En çok da kapalılığı ve küçüklüğü dolayısıyla sevgilinin ağzı ve dudakları için teşbih unsuru olarak kullanılan gonca daha sonra kırmızılığı sebebiyle sırayla sevgilinin yanağı, kadeh, bâde vb. unsurlara benzetilmiştir.

On dokuz beyitte karşımıza çıkmış olup üçüncü bölümde yer verdiğimiz sümbül genellikle şekli dolayısıyla benzetmelere konu olmuştur. Şairin sümbül kokusunu piyaz kokusuna teşbihi ve ikisini kıyaslaması oldukça farklılık arz etmektedir.

Dördüncü bölümde yer verdiğimiz lâle üzerine yapılan teşbih ve mecazlar geleneksel çerçevede olup dört başlık altında incelenmiştir. Benzediği ve benzetildiği unsurlar lâlenin kırmızı rengi ve şekli ile ilgilidir.

Beşinci bölümde yer verdiğimiz ve on iki beyitte karşılaştığımız nergis üzerine yapılan teşbih ve mecazlar yine dört başlık altında toplanmış olup beyitlerde daha çok beyaz rengi ve göze olan teşbihi dolayısıyla kullanılmıştır.

Altıncı bölümde yer alan ve on bir beyitte karşılaştığımız yaseminin benzediği ve benzetildiği unsurlar sevilinin yüzü, dişleri ve saçı olmak üzere üç başlık altında toplanmış ve incelenmiştir. Yaseminin dişe olan teşbihi de kendi içerisinde orijinal bir kullanımdır.

Çalışmamızın yedinci ve son bölümünde ise divan içerisinde bir veya iki ya da en fazla üç beyitte karşılaşmış olduğumuz adı geçen diğer çiçekler ise sekiz adet olup yedi başlık altında toplanmıştır.

Buraya kadar ifade ettiklerimiz, Nâbî Dîvanı'nda adı geçen çiçeklerin genel bir mütalaasından ibaret. Böylelikle Nâbî Dîvanı'nda benzetme unsuru çiçekleri sistematik bir şekilde görmüş ve değerlendirmiş olduk.

Bu çalışmamız sonucunda 17. yüzyılın büyük şairlerinden olan Nâbî'nin,

klasik Őir geleneğinin kalıplaŐmıŐ mazmun yapısının kendisine sunduğu benzetmeleri kendine has ũslubu ile kullanmıŐ olmasının yanı sıra zaman zaman oldukça orijinal ve farklı hayallere ve benzetmelere de yer vermiŐ olduğunu gördük. Özellikle güller ũstnde Şair yeni hayallere ve kullanımlara yer vermiştir.

KAYNAKÇA

- AYVAZOĞLU, Beşir, *Güller Kitabı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *XVIII. Asırda Lâle*”, İstanbul, 1950.
- BİLKAN, A.Fuat, *Nâbî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- _____, “Nâbî'nin Sanat Çevresi ve Sanatçı Dostları”, *Yedi İklim*, 1995, s.62-69.
- _____, *Nâbî: Hikmet, Şair, Tarih*, Ankara, 1998
- BOZYİĞİT, Ali Esat, “Halk Şiirimizde Menekşe”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1977, C.17.
- CEYLAN, Gürkan, *Osmanlı'dan Günümüze Dört Gözde Çiçek: Güller, Karanfiller, Lâleler, Sümbüller*, Flora Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necâti Bey Divanının Tahlili*, İstanbul, 1971.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- DİRİÖZ, Meserret “ Dîvan Edebiyatında Gül”, *Yeni Divan*, c.1, s. 4-7.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, “ Divan Edebiyatında Çiçekler I- III”, *Tarih ve Toplum*, 76-77-79, 1990.
- KALKIŞIM, Muhsin, “ Klasik Türk Şiirinde Çiçekler”, *Akademik Bakış*, 1, Bahar 1997, s.103-108.
- KARAHAN, Abdülkadir, *Nâbî*, Ankara, 1987.
- _____, *Nâbî, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, İstanbul, 1953.
- KARTAL, Ahmet, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- KARTAL, Nuray, *Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî, Nev'î, Yahya Bey Dîvanlarında Bitkilere Dair Bazı Hususiyetler*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- KORTANTAMER, Tunca, “Gül Kasidesi”, *Dergâh*, s.2-5, Nisan, Mayıs, Haziran, 1990.
- KURNAZ, Cemal, *Hayâlî Bey Dîvânı Tahlili*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve*

- Mefhûmlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.
- MERMER, Ahmet, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvanı 'nda Nebatlar*, Yüksek Lisans Tezi, 1985.
- NÂBÎ DÎVÂNİ I –II , (Hzr. Ali Fuat Bilkan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.
- OKUYUCU, Cihan, *Nâbî*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Osmanlı Dîvan Şiiri Üzerine Metinler*, (Hzr. Mehmet Kalpaklı),Yapı Kredi Yayınları,İstanbul, 1999.
- ÖKSÜZCÜ, Muhteşem, “Türklerde Çiçek”, *Sümerbank Dergisi*, C.2, 1962.
- ÖZTOPRAK, Nihat, *Hayretî Dîvânında Bitkiler*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Basılmamış Master Tezi, İstanbul , 1986.
- POLAT, Nazım Hikmet, *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat, *Nev'i Divânı Tahlili*, Kültür Bakanlığı 1159 Kaynak Eserler Dizisi 45, Ankara,1990.
- STEINGASS, *Persian-English Dictionary*, London, 1930.
- TOLASA, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara,2001.
- ULUSOY, Yusuf Ziya, “ Halk Edebiyatında Karanfil”,*Türk Dili Dergisi*, c.8, s.94.
- ÜNVER, Süheyl, “Çiçek Tarihimizde Türk Karanfilleri”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*,Ankara, 1967.
- _____ , “ Türk Halkı ve Lâle”, *Millî Mecmuâ*, Mayıs, 1926, s. 60-62.
- _____ ,“ Türk Halkı ve Lâle”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Nisan, c.6, s.129.
- YORULMAZ, Hüseyin, *Dîvan Edebiyatında Nâbî Ekolü*, Kitabevi Yayınları, İstanbul,1996.
- _____ , *Urfalı Nâbî*, Şule Yayınları, İstanbul, 1998.

EKLER

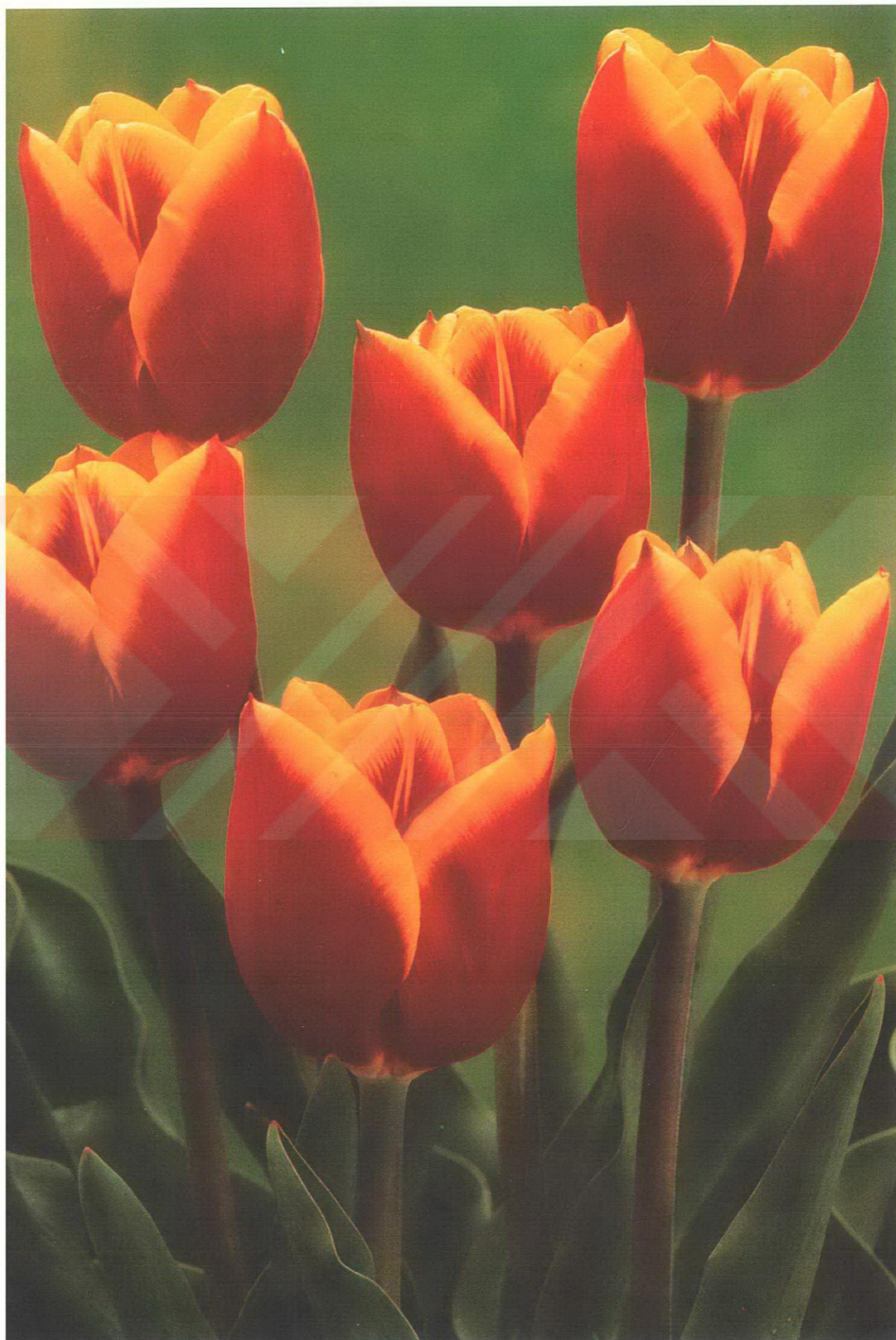

Mehmed imzalı demet

(ismi yok)

Cüce moru

Âmîlî Cüce Hüseyin Çelebi

